

Bu Proje Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti
ve UNICEF tarafından finanse edilmektedir

D E N G E

Denetimli Serbestlik Gençlik Programı

Görüşme ve İlişki Geliştirme Eğitim Kitapçığı

Eş Yazarlar:

Ayşe Esra Tuncer, Koç Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Gizem Erdem, Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi

AB'nin finansal, UNICEF'in mali ve teknik desteğinde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü paydaşlığında yürütülen "Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar İçin Etkili Bir Risk Değerlendirme Sisteminin Geliştirilmesi Projesi"

- 1- Çocuklar ve gençlerin risk ve ihtiyaçlarını belirlemek üzere etkili bir araç geliştirilmesini ve destekleyici müdahale programları oluşturulmasını
- 2- Geliştirilen aracın ve uygulamaların düzenli takibinin sağlanmasını hedeflemektedir.

© Eserin yayın hakları proje paydaşlarına aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Bu yayında yer alan ifadeler Avrupa Birliği'nin ve UNICEF'in resmi görüşlerini temsil etmez. Para ile satılamaz.

**Görüşme ve İlişki
Geliştirme
Eğitim Kitapçığı**

İÇİNDEKİLER

→ Ergenlik Döneminde Gelişim, Riskli Davranışlar ve Suç ..	5
→ Risk-İhtiyaç-Uygunluk Modeli	14
Risk prensibi	14
İhtiyaç prensibi	16
Uygunluk prensibi	18
Özet	21
→ Gençlerle Değerlendirme Görüşmeleri	23
Görüşmeler Öncesi Hazırlık.....	24
Görüşmeler Boyunca.....	25
Görüşmelerde Uygulanması Önerilen 4 Temel Teknik.....	26
→ Risk Değerlendirmesi	29
Risk Değerlendirmesinde Temel İlkeler ve Önerilen Teknikler	31
Özet: Risk Değerlendirmesi Genel İlkeler.....	35
→ Risk Değerlendirmesinde Temel Alanlar ve Konular.....	36
→ Çocuk Denetimli Serbestlikte Genel Etik, İlke ve Kurallar Ve DENGİ Programı Kapsamında Uygulanması	50
→ Uzmanlara Yönelik Uygulayıcı Becerileri Egzersizleri....	53
→ Gençlere Yönelik Egzersizler.....	59
→ Yanıtlar	66
→ Makale	71
→ Kaynakça	88
→ Önerilen Ek Türkçe Kaynaklar ve Okumalar	90

→ ERGENLİK DÖNEMİNDE GELİŞİM, RİSKLİ DAVRANIŞLAR VE SUÇ

Ergenlik dönemi, gençlerin biyolojik, cinsel, bilişsel, duygusal ve sosyal alanlarda gelişimlerini betimleyen ve bireyin kimlik ve özbenlik algılarının oluşumuna işaret eden çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş evresidir (Steinberg, 2016). Gelişim Psikoloji literatürü çoğunlukla ergenlik döneminin 'buluş çağı' olarak tabir edilen hormonal, cinsel ve fiziksel değişimler ile başladığını, genellikle 12-18 yaş arasını kapsadığını öne sürer (Lerner ve Steinberg, 2009; Lerner, Kier ve Brown, 2002; Steinberg ve Morris, 2001). Bununla birlikte ergenlik dönemini daha kapsamlı bir şekilde ele alan, erken ergenlik (10-12 yaş arası) ve erken yetişkinlik (18-25 yaş arası) dönemlerine özgü değişim ve dönüşümlerle tanımlayan çalışmalar da mevcuttur (Arnett, 2000). Buluş çağının başlama yaşı ülkelerin gelişmişlik düzeyine, kırsal veya kentsel bölgelere ve ailenin sosyoekonomik düzeyine ve genetik etkenlere göre değişkenlik göstermekle beraber genelde kızlarda 10-14 yaş arası, erkeklerde 12-16 yaş arasına denk gelmektedir. Türkiye'de yapılan bir halk sağlığı taramalarında kız çocukların erkek çocuklara göre ortalama iki yıl erken ergenlik dönemine girdiği bulunmuştur (Atay ve ark., 2011; Semiz ve ark., 2009). Bununla birlikte sosyo ekonomik düzeyi düşük olan, tek ebeveynli veya üvey baba olan ailelerde ve kırsal kesimde ergenlik döneminin başlaması daha erkendir (Atay ve ark., 2011). Biyolojik annenin ilk adet kanaması (menarş) yaşı ne kadar erkense kızının da menarş yaşının o kadar erken olduğu görülmüştür.

Ergenlik dönemi aşamaları, erken ergenlik (10-13 yaş), orta ergenlik (14-16 yaş) ve geç ergenlik (17-20 yaş) olarak tanımlanmaktadır. Bu döneme özgü fiziksel, cinsel, bilişsel ve duygusal/sosyal gelişimsel evreler Tablo 1'de gösterilmiştir. Erken ergenlik döneminde, kız ve erkek çocuklarında ikincil cinsel karakterlerinin oluşmaya başladığı görülür. Bu süreç, kız çocuklarında göğüslerin büyümeye başlaması ve menarş, erkek çocuklarda ise ilk seminal sıvı boşalması ve cinsel organda büyüme olarak kendini gösterir. Kız çocuklarının fiziksel gelişimleri (boy uza-

ması, kilo alma, vücutta yağ-kas dengesinin değişimi) erken ergenlik döneminde oldukça hızlıdır, orta ergenlik döneminde bu fiziksel değişimlerin hızı azalır. Erkek çocuklarda ise kasların gelişimi, sesin kalınlaşması, vücutta kıllanma ve boy uzaması gibi fiziksel değişimler orta ergenlik döneminde görülür. Geç ergenlik döneminde ise hem kız hem erkek çocukların cinsel gelişimlerini tamamladıkları, ikincil cinsel karakterlerin oturduğu ve motor koordinasyonlarının geliştiği görülür.

Ergenlik dönemine dair yapılan çalışmalar, ergenin cinsel ve hormonal değişimlerinin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim ile döngüsel bir şekilde etkileşim içinde olduğunu göstermiştir. Örneğin, yaşlarına göre ergenlik dönemine erken giren çocuklarda benlik algısının daha erken geliştiği, erken menarş yaşayan kızların akran çevrelerinde daha popüler olduğu, romantik ilişkilerin ve flört deneyiminin de daha erken başladığı görülmüştür (Steinberg, 2016). Bu bulgular, buluş çağı ile psikososyal gelişimin iç içe süreçler olduğuna işaret etmektedir.

Bununla birlikte, erken ergenlik döneminde bireyin bilişsel süreçlerinin çocukluk dönemine göre yapısal olarak farklılaştığı görülür. Bu süreçte soyut düşünme becerileri gelişmeye başlar, ergenlerin kendilerine ait tutum, değer yargıları ve düşünme kalıpları ortaya çıkmaya başlar. Soyut düşünme becerileri ile beraber, sorun çözme, planlama, gelecek odaklı öngörülerde bulunma gibi yürütücü işlevlerde de gelişmeler görülür. Ergenlerin sosyal biliş becerileri ise çoğunlukla orta ve geç ergenlikte daha hızlı gelişim gösterir. Bu sayede ergenler farklı bakış açılarından bir konuyu değerlendirme ve çevrelerindeki kişilerin fikirlerini algılama ve anlama yetisini geliştirirler. Bu sayede daha etkili şekilde fikirlerini savunabilir ve hipotezler geliştirebilirler.

Öte yandan açıklanan bilişsel becerilerin gelişmesi ergenlerin mantıklı ve içgörülü bir şekilde karar alacağı ve davranacağı anlamına gelmemektedir. Yapılan araştırmalar, ergenlerin doğru ve yanlış ayırt edebildiğini, ne gibi davranışların ne gibi sonuçları olacağını düşünebildiklerini fakat bu davranıştan kendilerinin alıkoymalarının zor olduğunu göstermiştir (Ro-

mer, 2010). Çelişkili gibi görünen bu bulgular aslında bilişsel gelişimin beynin farklı bölgelerinde farklı şekillerde seyretmesiyle ilişkilidir. Ergenlerde yürütücü işlevler (planlama, karar verme) ile ilgili olan beynin pre-frontal korteksinin tam anlamıyla gelişimi yaklaşık 21 yaşına dek devam etmektedir (Steinberg, 2007; 2016). Duygusal süreçleri yöneten limbik sistem ise bu dönemde daha baskındır. Bu nedenle ergenlerin, ödül ve haz odaklı hareket etme eğitimleri daha yüksekken, dürtülerini kontrol etme, isteklerini erteleme gibi inhibisyon mekanizmaları daha zayıftır. Araştırmacılar suça karışma, alkol-madde deneme, erken yaşta cinsel ilişkiye girme, evden kaçma gibi riskli davranışların özellikle orta ve geç ergenlik dönemlerinde başlamasını bilişsel ve nörolojik gelişim içindeki bu süreçlerle açıklamaktadır (Quinn ve Harden, 2013; Romer, 2010).

Riskli davranışları açıklayan bir başka bulgu ise ergenlik dönemine özgü görülen bilişsel yanılsamalardır. Limbik ve pre-frontal sistemlerdeki bu gelişimsel uyumsuzluktan dolayı ergenlerin düşünme kalıplarında bazı yanılsamalar olduğu görülmüştür. Örneğin, ‘kendini biricik hissetme yanılgısı’ ergenlerin diğer yaşlılarından ve çevrelerindeki kişilerden kendilerini çok farklı, tek ve biricik algılamaları, diğer kişilerle benzerliklerini görmezden gelmeleri olarak tanımlanmaktadır (Moshman, 2004). Bu yanılsama, ergenin dokunulmaz ve zarar görmez hissetmesine yol açabilir. Ergenlere yönelik önleme projelerinde korkutma taktiklerinin işlememe nedenlerinden birisi de bu yanılsamadır. Örneğin, cezaevine giderek hükümlülerle görüştülen veya eski madde bağımlısı ile konuşturulan ergenlerin suç işleme ve madde kullanımı tutumları ile ilişkili davranışlarının değişmediği sıklıkla görülmüştür çünkü ergenler ‘benim başıma gelmez’ şeklinde düşünmeye ve kendilerini tanıştıkları yetişkinlerden farklı ve biricik görmeye eğilimlidir (Romer, 2010). ABD’de uygulanan DARE programına katılan ergenlerde madde kullanımının düşmesi yerine artış göstermesi de bu şekilde açıklanmaktadır (Lynam ve ark., 1999).

Ergenlerde görülen ve riskli davranışlarla ilgili önemsenmesi gereken ikinci bir bilişsel yanılgı ise ‘hayal edilen seyirci’ fikri-

dir. Yapılan araştırmalara göre ergenler, davranışlarının sürekli izlendiğini, gözlendiğini ve dikkat çektiğini düşünmektedir (Lerner ve Steinberg, 2009). Bu yanılısamadan ötürü, ergenler akran çevrelerinde ve önemsedikleri kişilerin yanında yaratmak istedikleri izlenime göre davranma eğilimine sahiptir. Bu nedenle, hayal edilen seyirciye dönük davranış kalıplarını değiştirmek üzere geliştirilen nleme programlarında ergenlerde benlik algısı ve akran ilişkileri çalışılmaktadır. Zira, zgveni düşük olan ergenlerin olumsuz akran etkisine daha açık olduğu ve kendilerini daha fazla izlenir hissettiği bilinmektedir.

Ergenlik döneminde, buluğ ağı ile beraber sosyal ilişkilerde de değişimler görülür. Bu dönemde, ergenler akranlarıyla daha fazla zaman geçirirken, ebeveynleriyle ve diğer yetişkinlerle daha az zaman geçirmeye başlar. Erken ergenlik döneminde akran grupları genellikle ergenin hemcinsi akranlardan oluşur, fakat orta ergenlikle birlikte arkadaş sayısı artar ve akran grupları kız-erkek karışık hale gelir. İlk flört ve romantik deneyimlerin ise akran grupları veya ortak arkadaş grupları içinde geç ergenlik döneminde başladığı görülür.

Ergenlik dönemindeki psikososyal gelişimin önemli bir aşaması özerklik, ayrışma ve yakınlık kurma becerilerinin gelişmesidir. Bu dönemde, ergen kendisini tanımlama, anlama ve kimliğini oluşturma sürecindedir. Bu sürecin bir yansıması olarak erken ergenlik döneminde itibaren mahremiyet ihtiyacını dile getirmeye başlar. Bu dönemde özerklik talebi nedeniyle ebeveynler ile kurallar ve sınırlar konusunda çatışmalar yaşayabilir. Mahremiyet ihtiyacı ve özerklik talebi orta ergenlikte özgürlük isteğine dönüşür ve ergen, aile ile ilişkilerini korumaya çalışırken bir yandan da ayrışmaya çalışır. Yetişkinler ile ilişkilerinde ergen kendini daha fazla ortaya koymaya başlar, fakat kimlik ve kişilik gelişimi erken yetişkinlik döneminde dek sürer (Arnett, 2000).

Ergenlerle yapılan araştırmalar, ergenlerin ayrışma ve özerkleşme ihtiyacı ile yakınlık ihtiyacının farklı süreçler olduğunu öne sürmüştür. Örneğin, ergenler ebeveynlerinden bağımsız

bir şekilde kararlar alabilme ve bu kararları uygulama özgürlüğü istediklerini söylerken, ebeveynlerinden duygusal olarak uzak hissetmediklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmalar, ergen-ebeveyn çatışmasının sanılanın aksine duygusal bir ayrışma ve uzaklaşma değil ergenin bireyselleşme sürecinin doğal bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Ergenlerin akranları, aileleri ve çevrelerindeki diğer yetişkinlerle olan ilişkilerinin ve yaşadıkları bağlamın riskli davranışlar ile ilişkili olduğu sıklıkla gösterilmiştir. Örneğin, ailesinde suç öyküsü, çatışma ve anlaşmazlıklar olan ve suça karışan ve/veya madde kullanan akranları olan ergenlerin suça karışma riskleri daha yüksektir. Öte yandan, suç işleme ve madde kullanımı gibi davranışların kabul gördüğü ve yetişkinler arasında yaygın olduğu mahallelerde yetişen ergenler de çevresel risk altındadır. Yapılan araştırmalar, yoksul mahallelerde suç oranlarının daha yüksek olduğunu, komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu mahallelerde ise ergenin daha fazla yetişkin süpervizyonu sayesinde risklerden korunduğunu göstermektedir.

Olası Temalar ve Öneriler

Ergenlik dönemine özgü gelişimsel evreler ve riskli davranışlar üzerine yapılan araştırmalar düşünüldüğünde ergenlerle çalışırken dikkat edebileceğiniz konuları ve ilişkili önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

TEMA Gelişimsel Süreç

Ergenlik dönemi, buluş çağındaki fiziksel, biyolojik ve hormonal değişimlerle başlar. Yaşlıtlarına göre daha erken ergenliğe giren çocuklar her ne kadar akranları arasında daha popüler olsalar da daha fazla özgüven sorunları yaşamakta ve yaşlıtlarından ayrıışık ve farklı hissedebilmektedir. Bununla birlikte, yoksul ailelerden gelen, yetersiz beslenen ve sosyal yoksunluk yaşayan çocukların daha erken ergenliğe girdiği bilinmektedir.

Tablo 1. Ergenlik Döneminde Gelişim

Gelişim Alanı	Erken Ergenlik / 10-13 Yaş	Orta Ergenlik / 14-16 Yaş	Geç Ergenlik / 17-20 Yaş
Biyojik/ Fiziksel/Cinsel	<ul style="list-style-type: none">▪ Kızlarda göğüs gelişimi ve adet görme başlaması▪ Erkeklerde seminal sıvı boşalmasının başlaması▪ Vücut şeklinde değişimler. Erkeklerde kas, kızlarda yağ kütlesi artışı	<ul style="list-style-type: none">▪ Erkeklerde ses değişimi. Vücut ve yüzde kulanma▪ Cinsel dürtüler güçlenir ve karşı cinsin ilgisini çekmek çok önemlidir▪ Görünüş ve bakımılık hakkında daha entüsel olma	<ul style="list-style-type: none">▪ Yetişkin fiziksel büyüme ve gelişmesine ulaşma▪ Özellikle erkeklerde motor yetenekler ve koordinasyon gelişir▪ Birçok genç cinsel olarak aktiftir
Bilişsel	<ul style="list-style-type: none">▪ Soyut işlemsel düşünce kapasitesini geliştirme▪ Daha etkili tartışma▪ Daha kendine dönük ve kendini bilir olma▪ İdealist ve eleştirel▪ İroni ve iğneleme kullanmaya başlama	<ul style="list-style-type: none">▪ Benzer olaylarda soyut işlemsel nedenlendirme kullanma▪ Planlama ve karar vermede daha iyi olma▪ Ertelektüel ilgi alanları önem kazanır▪ Bilinç ve problem çözüme yeteneği artar▪ Daha az kendine yönelik ve kendini bilir olma▪ Şimdiki zamana odaklı olma	<ul style="list-style-type: none">▪ Düşünüp fikirlerini ifade etme▪ Gelişmiş bir mizah anlayışına sahip olma▪ İligi alanları sabitlenir▪ Bağımsız olarak karar verebilme▪ Ulaşma yeteneğine sahip olma▪ Daha gelecek odaklı olma
Duygusal/Sosyal	<ul style="list-style-type: none">▪ Akranlar önem kazanır ama aile hala yol gösterme ve desteğin temel kaynağı▪ Genellikle hercinslerle arkadaşlıklar▪ Çocuk-ebeveyn problemlerinde artış▪ Daha çok mahremiyet isteme	<ul style="list-style-type: none">▪ Akranlar daha da önem kazanır▪ Ebeveynlerden daha fazla özgürlük isteği▪ Akran ilişkileri sıklıkla değişebilir▪ Riskli davranışlar▪ Ebeveynlerin psikolojik kaybı yüzünden üzgün olma	<ul style="list-style-type: none">▪ Güçlü bir kişilik algısı▪ Arkadaşlıklar önemli olmaya devam eder▪ Romantik ilişkilerin başlaması▪ Kendine daha çok güven▪ Yararlı içgörü yeteneğine sahip

Öneriler

- Çalıştığınız gencin biyolojik yaşı kadar ergenlik dönemini nasıl ve hangi koşullarda deneyimlediği de olası riskleri anlamanız için önemlidir.
 - Gençlerle çalışırken hangi gelişimsel evrede olduğunu ve bu evrelere özgü ihtiyaçlarını anlamaya çalışın.
-

TEMA **Bilişsel Süreçler ve Beyin Gelişimi**

Ergenlerin beyin gelişimi ve bilişsel becerileri üzerine yapılan bilimsel araştırmalar, ergenlerin prefrontal korteks ve limbik sistemlerinin gelişim hızlarının farklı olduğunu göstermektedir. Her ne kadar ergenlerin karar verme, planlama, hipotez geliştirme, soyut düşünme gibi becerileri olsa da dürtülerini ve duygularını kontrol etmekte zorlanabilirler.

Öneriler

- Çalıştığınız genç, sonuçlarının farkında olmasına rağmen riskli davranışlarda bulunuyor olabilir. Böyle bir durumda, bu davranışların onun hangi dürtü veya duygusunu karşılıyor, anlamaya çalışın.
 - Ergenlerle çalışırken bir davranışın doğru ya da yanlış olduğunu göstermeniz onun davranışlarını değiştirmeniz için yeterli olmayabilir.
 - Etkili bir seçenek, ergene duygu ve dürtülerinin farkına varması konusunda destek olmak, durup düşünme konusunda kendisine zaman tanımasını sağlamaktır. Ergenler, zaten mantıklı düşünme becerisine sahiptir, asıl sorun dürtünün bu süreçte öne geçmesidir.
-

TEMA Ödül Odaklı Olmak

Ergenlerin davranışları, cezadan ve olumsuz sonuçlardan kaçınma üzerinden değil ödül ve haz edinme üzerinden şekillenir.

Örnek: Okulu kırmamanın uzun vadede devamsızlık problemi yaratabileceğini bilen bir ergen yine de akranları tarafından kabul görmek ve beğenilmek için onlarla beraber okulu asabilir, okula sık sık devamsızlık yapabilir. Bunun nedeni akranlarla birlikte olmanın (ödül), devamsızlık ve sınıfta kalma sorunları yaşamaktan (ceza) o an için daha önemli ve baskın bir tema olmasıdır.

Öneriler

Bu gibi durumlarda olumsuz davranışları değiştirmek için iki strateji deneyebilirsiniz.

- Olumlu ve olumsuz atfedilen durumlara ilişkin algıları yeniden çerçevelemek: Ergenin ödül veya ceza olarak algıladığı durumların anlamlarını değiştirmek üzere müdahaleler yapmak, farklı bir şekilde düşünmesini sağlamak olabilir. Örneğin sınıfta kalmanın akranları tarafından kabul görmemesi.
- Ödül olarak algılanan durumun yerine daha farklı, fakat yine ödül niteliği taşıyan davranış veya düşünce önermek. Örneğin, hayran olduğu bir ünlünün akademik olarak başarılı olduğunu göstermek. Böylece okula düzenli devam etmek tekrar 'cool' bir anlam ifade eder.
- Aynı prensipten hareketle, ergenle kurduğunuz ilişki ne kadar onarıcı ve destekleyici ise yaptığınız görüşmeler de o kadar etkili olacaktır. Bu sayede görüşmeler, ceza yerine ödül haline gelecektir.

TEMA Bilişsel Yanılsamalar

Öne çıkan yanılsamalar, kendisini biricik ve tek hissetmek ve sürekliliği gözlem altında hissetmektir. Ergenleri korkutmak, uyarmak, uzun vadede başına gelebilecek olumsuz olayları kötü örnekler üzerinden anlatmak, riskli davranışı önleme veya düzeltme konu-

sunda etkisizdir. Bazı çalışmalarda ise bu tarz müdahalelerin riskli davranışları azaltmak yerine arttırdığı görülmüştür.

Öneriler

- Bu bilişsel yanılsamaları kullanarak müdahaleler geliştirebilirsiniz. Örneğin, madde kullanan bir ergen, diğer akranlarının bağımlı olabileceğine ama kendisinin hiç bir zaman olmayacağına inanabilir. Bir çetenin üyesi olan ergen, çete üyelerini kendi ailesi gibi görerek onların sürekli kendisini izlediği hissine kapılabilir ve kendisini kabul ettirmek için çaba sarf edebilir. Bu tip durumlarda, içinde olduğu olumsuz arkadaş grubundan farklı ne gibi tek, biricik, kendine özgü özellikleri var, bunu konuşabilirsiniz. Bu müdahale, ergenin özerkleşme ihtiyacına hitap edecektir.
- Bilişsel yanılsamaları düzeltmek yerine bu etkenlerin yerine daha sağlıklı ilişkiler koymaya çalışabilirsiniz. Örneğin, ergenin ait olduğu olumlu akran gruplarını araştırmak, farklı arkadaşlar edinmesini teşvik etmek, çevresinde örnek aldığı yetişkinler varsa onların rolünü öne çıkarmak etkili olabilir.

TEMA

Ayrışma, Özerklik ve Yakınlık İhtiyaçları

Ergenlerin ayrışma ve özerklik gibi taleplerinin olması yetişkinlerden tamamen kopmak istedikleri anlamına gelmez. Ergenlerle yapılan çalışmalar, ebeveynlerle daha az zaman geçirdiklerini fakat duygusal olarak uzak hissetmediklerini, tersine ilgi beklediklerini göstermektedir.

Öneriler

- Bir yetişkin olarak, ergenin sınırlarına girerseniz ergen tepki verecek ve sizin kurallarınızı tanımayacaktır. Fakat çok uzak davranırsanız ilişkisellik ihtiyacını karşılayamayacaktır. Bu nedenle, ergenle iletişim kurarken onunla iktidar mücadelesine girmemeniz ('ben dedim oldu' 'çünkü böyle istiyorum' dememeniz) çok önemli.

- Anlaşmazlık yaşadığınızda veya ergen sizi reddettiğinde durumu özetleyerek iki farklı görüşü tarafsız bir şekilde özetleyin ve kararı ona bıraktığınızı söyleyin. ‘Peki, bu konuyu ileride tekrar konuşmak üzere erteleyelim. Bir yanda ... durumu diğer yanda durumu var. Seçim senin.’
- Bir diğer strateji, ergene kısıtlı seçenekler sunmak ve bu seçeneklerden birisini seçmesini istemektir. Örneğin, “bu davranış sana zarar veriyor, bunu yapmamalısın” demek yerine “bu davranış yerine belki veya ... deneyebilirsin. Hangisi senin için daha uygun?” diye sorabilirsiniz.
- “Bu davranışın ilişkilerine ne gibi etkileri oldu? Olumsuz ve olumsuz sonuçlarını beraber düşünelim” diyerek, artıları ve eksileriyle durumu kendisinin değerlendirmesini teşvik edebilirsiniz. Bu sayede hem ergenin özerkliğine olanak tanımış, hem de yetişkin olarak onu bu süreçte desteklemiş olursunuz.

→ RISK-İHTİYAÇ-UYGUNLUK MODELİ

Model, yeniden suç işleme riskini azaltma hedefi ile rehabilitasyon odaklı bir yaklaşımı benimser (Andrews & Bonta, 2010). Beklenen sonuçların elde edilmesi öncelikle gencin yeniden suç işleme riskinin ve bunu önlemek için karşılanması gereken ihtiyaçlarının doğru biçimde tespit edilmesi ile mümkündür. Model üç temel ilkeye dayanır:

Risk Prensibi

Risk prensibi iki ana kısmı barındırır: 1) müdahalenin¹ seviyesi 2) gencin yeniden suç işleme riski. Risk prensibine göre “genç yapılan müdahalelerin miktarı ile gencin yeniden suç işleme riski orantılı olduğunda” yeniden suç işleme riski azalır. Yani yükümlüye verilen desteğin onun yeniden suç işleme riski ile doğru orantılı olması gerekmektedir. Yapılan araştırmalara göre yeniden suç işleme olasılığı az olan düşük riskli yükümlü-

¹ “Müdahale” kelimesi burada rehabilitasyona yönelik olarak verilen tüm destekleri kapsar: bireysel görüşmelerde kullanılan teknikler, grup çalışmaları, boş zaman yapılandırması gibi.

lere yapılan müdahaleler gencin yeniden suç işleme riskini artırmaktadır (Cullen, 2002). Kaynakların yüksek riskli yükümlülere kullanılması bireysel, ekonomik ve toplumsal açıdan daha yüksek fayda sağlayacaktır.

! Risk prensibi bize KİM ile çalışacağımızı işaret eder.

Modele göre gençler için 8 temel risk alanı vardır:

- 1 Suç öyküsü,
- 2 İşlevsel ebeveynliğin eksikliği,
- 3 Eğitim ya da iş sorunları,
- 4 Olumsuz akran ilişkileri
- 5 Madde kullanımı,
- 6 Boş zamanın kötü kullanımı,
- 7 Kişilik ya da davranış problemleri,
- 8 Olumsuz tutum, inanç ve değerler

Risk faktörlerini *statik* ve *dinamik* faktörler olarak iki başlık altında düşünebiliriz. Statik faktörler değiştirilemeyen, müdahale edilemeyen faktörlerdir. Kişinin ilk suça karışma yaşı, ilk madde kullanma yaşı, annenin hamilelikte alkol/madde kullanımını olması statik risk faktörlerine örnek gösterilebilir. Dinamik risk faktörleri ise kendiliğinden değişebilen veya uygun müdahalelerle değiştirilebilen faktörlerdir. Örneğin madde kullanımı, olumsuz akran ilişkileri, işlevsel olmayan ebeveynlik gibi konular gencin -ve çevresinin- uzman desteği ile üzerinde çalışabilmesine açıktır ve üstesinden gelinebilir.

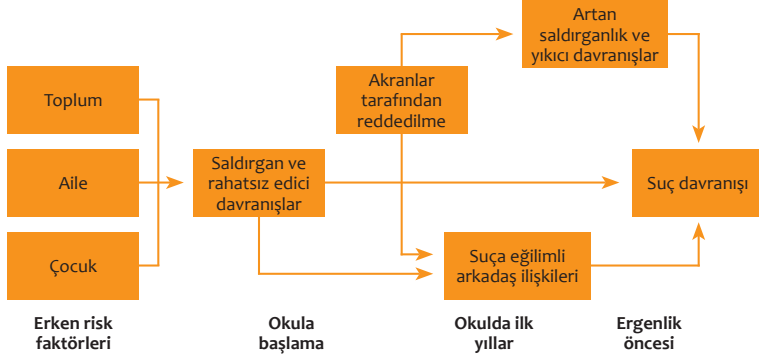
Gençlerin yeniden suç işleme riskini yordayan faktörler üzerinde uluslararası literatürde pek çok bulgu yayınlanmıştır. Bu bulgulardan yola çıkarak risk faktörlerini anlamının oldukça karmaşık olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle risk faktörleri suç türüne göre değişkenlik gösterirler. Örneğin, cinsel sorunlar şiddet içeren suçlar için yüksek risk oluşturmazken cinsel içerikli suçlar için temel bir risk faktörüdür. Diğer yandan genellikle bir faktör tek başına suça sürüklemes. Suça sü-

rüklenme davranışını anlayabilmek için faktörler arası karmaşık etki ilişkilerini araştırmak gerekir. Risk faktörlerinin etkisi gencin gelişim evresine göre değişir. Örneğin araştırmalar 12 yaş öncesi başlayan sigara kullanımının ileriki yaşlarda madde kullanımı açısından yüksek risk oluşturduğunu, ancak 12 yaş sonrası kullanımın ergenliğin keşfetme merakı ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Resim 1’de arkadaş ilişkilerinin nasıl bir risk faktörü haline gelebildiği, erken çocukluk deneyimlerinin saldırgan davranışlara, bu nedenle kurulamayan olumlu ilişkilerin nasıl olumsuz arkadaşlık ilişkilerine sürüklediği gösterilmektedir. Diğer taraftan pek çok risk faktörü taşıyan bir genç hiç suça karışmayabilir. Bu noktada aşağıda detaylı bahsedeceğimiz “koruyucu faktörler”in etkili biçimde devreye girdiği düşünülebilir.

Resim 1. Risk faktörlerinin birbiri ile ilişkisi

Arkadaş İlişkilerinin Suç Davranışına Etkisi

Kaynak: J.D. Cole and S. Miller-Johnson 2001. Peer factors and interventions. In Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions, edited by R. Loeber and D.P. Farrington. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., pp. 191-209

İhtiyaç Prensibi

İhtiyaç prensibi müdahale odağının suç ile bağlantılı ihtiyaçlar üzerinde olması gerektiğini vurgular. 8 temel risk alanı ile bağlantılı ihtiyaçları Resim-2’de bulabilirsiniz. Sekizinci alan olan “suç geçmişi” bu tabloda yoktur, çünkü bu “statik” faktördür. Değişime ve üzerinde çalışmaya uygun değildir.

Diğer taraftan gencin suç ile bağlantılı olmayan, ama genel “iyi olma haline” yönelik ihtiyaçlarının belirlenmesi ve gerekli müdahalelerin yapılması veya bu müdahalelere yönlendirilmesi de önem taşır. Suç ile bağlantılı olmayan ihtiyaçlara örnek olarak depresyon, fiziksel sağlık, özgüven eksikliği verilebilir.

İhtiyaç prensibi bize NE üzerine çalışacağımızı işaret eder.

Resim 2. 7* temel risk/ihtiyaç faktörü (Bonta & Andrews, 2007)

Temel risk / ihtiyaç etkenleri	Göstergeler	Müdahale hedefleri
Olumsuz kişilik özellikleri	Dürtüsel davranışlar, mace-racı, zevk düşkünü, sürekli saldırgan ve asabi	Öz yönetim becerileri oluşturma, öfke kontrolü öğretimi
Suç / suçluyu normalleştiren tutumlar	Suçları akla uygun hale getirme, hukuka karşı negatif tutumlar	Mantıksallaştırmalara sosyalik yanlısı tutumla karşı koyma; sosyalik yanlısı bir kişilik oluşturma
Suç / suçluya sosyal destek	Suçlu arkadaşlar edinme, olumlu ilişkileri olan kişilerden uzak durma	Suç yanlısı iletişim ve arkadaşlıklar yerine olumlu sosyal ilişkileri tercih etme
Madde bağımlılığı	Alkol ve / veya uyuşturucu bağımlılığı	Madde kullanımını azaltma, madde kullanımı yerine alternatif yöntemler geliştirme
Aile / evlilik ilişkileri	Uygunsuz ebeveyn gözlem ve disiplini, zayıf aile içi ilişkiler	Ebeveynlik becerileri öğretimi, samimiyet ve önemsemeyi geliştirme
Okul / iş	Zayıf performans, düşük memnuniyet	Çalışma becerilerini artırma, okul ve işyerinde sosyal ilişkilerini geliştirme
Sosyal etkinlikler	Sosyal / boş zaman etkinliklerine katılım eksikliği	Eğlendirici, çok katılımcı etkinliklere katılımı teşvik etme, bu tip spor ve hobilere yönlendirme

*Suç öyküsü statik risk faktörü olduğundan bu tabloda yer verilmemiştir.

İhtiyacın hangi grubun altında olduğunun belirlenmesi “önceliklendirme” açısından kritik önem taşır. Örneğin bir gencin özgüven eksikliğini belirlediniz. Diğer yandan suç ile bağlantılı bazı ihtiyaçları da var, örneğin suça eğilimli arkadaş çevresi,

madde kullanımı gibi. Diğerlerinden önce “özgüven artırma” ihtiyacı üzerinde çalışılan gencin “kendisine özgüveni artmış bir suça eğilimli birey” olmasına neden olabilir. Tersini düşünürsek özgüvenin iyice azalması sonucunda genç “mutsuz ama suça eğilimli birey” olabilir. Bir başka örnekte ise ihtiyaçları arasında madde kullanımı ve depresyon tedavisi olan bir genci düşünelim. Depresyonundan kurtulmadan madde tedavisinde fayda sağlaması pek mümkün olmayacağı için öncelik depresyonunu tedavi etmek olacaktır. (Bu örnekte “depresyon” aşağıda detaylı bahsedilen uygunluk faktörü altında değerlendirilmelidir.) Dolayısıyla öncelik belirlemek ve planlama yapmak için pek çok faktör göz önüne alınmalı, araştırmalar ve kanıta dayalı bilgiler mutlaka gözden geçirilmelidir.

Araştırmalar, yeniden suç işlemenin önlenmesinde suç ile bağlantılı risk faktörlerinin tedavisinin ruh sağlığı problemlerinin tedavisinden daha etkili olduğunu göstermiştir.

Ancak, bazı ruh sağlığı problemleri suç ile bağlantılı faktörlerin ortaya çıkma olasılığını artırabilir. Örneğin Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, Davranış Bozukluğu gibi. Bu durumda öncelikle onların tedavisini planlamak gerekir.

Uygunluk Prensibi

Genel uygunluk prensibi, üzerine çalışılan davranıştan bağımsız olarak sosyal bilişsel öğrenme yöntemlerinin yeni bir davranış kazandırılmasında en etkili yöntemler olduğunu vurgular. Bu yöntemler iki temel prensip üzerine kurulmuştur:

- 1 İlişki prensibi** (görüşülen genç ile sıcak, saygılı ve işbirlikçi bir ittifak kurulması)

2 Yapılandırma prensibi (uygun modelleme, destekleme, problem çöze yöntemleri ile değişimin yönünü olumlu sosyal davranışlara çevirmek)

Birey bazında uygunluk veya özgül uygunluk ise öğrenmeyi hızlandıracak bireysel faktörlere işaret eder. Genç yükümlünün rehabilitasyona yönelik bir görüşmeden azami fayda sağlamasına yardımcı olmak için göz önüne alınması gereken gencin öğrenme tarzı, motivasyonu, becerileri ve güçlü yönlerine odaklanılması gibi faktörlerdir. Gencin sürece katılımına ve sağladığı faydaya etki ederler; örn. gencin motivasyonu, ulaşım imkanları, öğrenme tarzı (Andrews & Bonta, 2003). Bir gencin okula devamsızlık yapması aslında öğrenme güçlüğü çekmesinden, dolayısıyla motivasyonu olmamasından ya da arkadaşlarının kendisi ile alay etmelerinden kaçınmak istemesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda öncelikle gence öğrenme güçlüğü ile ilgili destek verilmesi gerekir.

Uygunluk prensibi bize NASIL çalışacağımızı işaret eder.

Uygunluk faktörlerinin bazıları aynı zamanda *koruyucu faktörler*dir (Resim-3). Yani risk faktörlerinin varlığına rağmen genci suça karışmaktan alıkoymaktadırlar. Örnek olarak yapılandırılmış bir program dahilinde sporla, sanatla uğraşmak gencin boş zaman geçirmek yerine ruhsal, fiziksel ve zihinsel gelişimine katkı sağlar, disiplin kazandırır. Diğer bir örnek gencin çevresinde olumlu örnek alabileceği yetişkin ve akranlarının olmasıdır.

Resim 3. Alanlara göre risk faktörleri ve koruyucu faktörler

Alan	Erken başlangıç (yaş 6-11)	Geç başlangıç (yaş 12-14)	Koruyucu Faktörler*
Bireysel	Genel suçlar Madde kullanımı Erkek cinsiyeti Saldırganlık** Hiperaktivite Antisosyal davranış TV'de şiddet izlemek Tıbbi, fiziksel problemler Düşük IQ Antisosyal tutum ve inançlar Dürüst olmamak	Genel suçlar Huzursuzluk Konsantrasyon güçlüğü** Risk alma Saldırganlık** Erkek cinsiyeti Fiziksel şiddet Antisosyal tutumlar İnsana karşı suçlar Antisosyal davranış Düşük IQ Madde kullanımı	Suçta tolerans göstermeyen tutum Yüksek IQ Kadın cinsiyeti Olumlu sosyal ilişkiler İhlaller karşısında yaptırımın farkında olmak
Aile	Düşük sosyoekonomik seviye Antisosyal ebeveynler Zayıf aile ilişkileri Çok katı, çok gevşek ya da tutarsız disiplin Bölünmüş aile Aileden ayrılma İstismarcı ebeveynler İhmal	Zayıf aile ilişkileri Çok katı ya da çok gevşek disiplin Ebeveyn ilgisizliği Antisosyal ebeveynler Bölünmüş aile Düşük sosyoekonomik seviye İstismarcı ebeveynler Aile içi çatışma**	Ebeveynlerle ya da diğer yetişkinlerle yakın, sıcak ilişkiler Ebeveynlerin akranları onaylaması Ailenin ilgisi, gözlemi
Okul	Düşük performans	Düşük performans Akademik başarısızlık	Okula önem verme Aktivitelere katılmanın öneminin farkında olma
Akran grupları	Zayıf sosyal bağlar Antisosyal arkadaşlar	Zayıf sosyal bağlar Antisosyal, suç eğilimli arkadaşlar Çete üyeliği	Beklenen şekilde davranan arkadaşlar
Toplum		Çevrede suç ve madde	

*Başlangıç yaşı bilinmiyor

**Sadece erkekler

Kaynak: Office of the Surgeon General, 2001.

Özet

Risk-İhtiyaç-Uygunluk modelinin vurgulamaya çalıştığı belki de en önemli konu” yükümlüyü değerlendirmenin yeniden suç işleme riskini belirleyip “düşük, orta, yüksek” riskli diye gruplandırmaktan çok daha fazlası olduğudur. Doğru müdahalelerle her insanın değişebilme potansiyeli vardır. Bunu göz ardı etmek, suça eğilimli gençlerin bu konuda diğerlerinden daha az becerikli olduklarını varsaymak haksız ve adaletsiz olur. Bu nedenle gençlerle çalışırken onların *maruz kaldıkları risklere*, ihtiyaçlarına ve değişimleri süresinde destek alabilecekleri güçlü yönlerine bütün gücümüzle odaklanmamız gereklidir.

Örnek Vaka

16 yaşında, erkek SSÇ. İlk suç yaşı 12. Güncel suçu uyuşturucu ve madde kullanımı. Daha önce hırsızlık, kavgaya tutuşma suçlarına karışmış ve son olarak gasp suçundan 6 ay ceza evinde kalmış. Ara ara eroin, esrar, hap ve kokain kullanmış, bırakmış, tekrar başlamış.

5. sınıfta sınıf başkanlığı yapmış ve futbol takımında oynamış. 6. sınıfta okulu kendi isteği ile terk etmiş. Özel eğitime ihtiyaç duyduğu bir problemi yok. Şu an okula gitmiyor. Sporda yetenekli olduğunu düşünüyor. Müzik dinlemeyi seviyor. İş imkanı olursa her alan için elinden geleni yapmak istediğini beyan etti. Şu an işportacılık yapıyor. Sanayide çalışabileceğini ve bu konuda başarılı olabileceğini düşünüyor. İş bulduktan sonra evlenip bir hayat kurmak istediğini söyledi.

Anne-baba ve 4 kardeşi (1 kız 3 erkek) ile birlikte yaşıyor. Kendisi ikinci çocuk. Babası ile önceden aralarının kötü olduğunu, fakat madde kullanımını bıraktığından beri düzeldiğini anlattı. Annesi ile ilişkileri iyi. Kardeşleri ile de iyi ilişkileri var. Ailede başka suça karışan birey yok. Evleri kendilerine ait, maddi durumlarını normal olarak değerlendirdi.

Elimizdeki verilerle bu gencin 8 temel alandaki durumuna bakalım:

- **Suç öyküsü:** İlk suç işleme yaşı erken. Bu bir statik risk faktörü olarak değerlendirilebilir.

- **İşlevsel ebeveynliğin eksikliği:** Ebeveynleri danışmanlık desteği ile çocuğa işlevsel bir rehberlik yapabilirler gibi görünüyor.
- **Eğitim ya da iş sorunları:** Okulu kendi isteği ile bırakmış ve yeniden okula dönme isteği ifade etmemiş. Bunun herhangi bir sorundan kaynaklı olduğu da tespit edilememiş. Bu durumda meslek edinebileceği kurslar, atölyeler ile bağlantı kurmasını sağlamak düşünülebilir. Sınıf başkanlığı yapmış olması bir uygunluk faktörü olarak kullanılabilir. Liderlik özelliğini yaptığı işe, spora, kardeşlerine yol göstermekte kullanılabileceğini görmesi sağlanabilir.
- **Olumsuz akran ilişkileri:** Bununla ilgili bilgi edinmemiz iyi olacaktır. Şu anda bilgimiz yok. Aile ve okul pek problemli görünmüyor. Bu nedenle ilk suçla karışması ve ardından gelen olaylar akran ilişkilerinden kaynaklanmış olabilir.
- **Madde kullanımı:** Güncel suçu bu. Zamanında çeşitli maddeler kullanmış ve bırakmış. Bu bir güçlü yön olarak vurgulanabilir. *“Nasıl başardın bunu yapmayı?”* Madde bir başa çıkma yöntemi olarak kullanıldıysa altında yatan temel sebepler araştırılıp onlarla çalışılabilir. Maddeyi bırakmış olmasının avantajlarını düşünmesi sağlanabilir. *“Babamla aram düzelmişti, kendimi daha iyi hissediyordum vs.”*
- **Boş zamanın kötü kullanımı:** Şu anda çalışıyor. Ayrıca spor ve müzik seviyor. Kendini başarılı hissedeceği bir spor alanına yönlendirilebilir. Boş zamanın iyi yapılandırılması çocuğa madde kullanımından uzaklaşma konusunda da destek olacaktır.
- **Kişilik ya da davranış problemleri:** Bu alanı da sorgulamalıyız. Örneğin, geçmişte karıştığı kavga ve gasp suçunun sorgulanması ve çocuğun bu davranışlarını bugün nasıl değerlendirdiğine bakılması gerekiyor. Madde kullanımının temelinde dürtüsellik mi yatıyor? Yoksa öfkeyi bastırmak için mi kullanıyor?
- **Olumsuz tutum, inanç ve değerler:** Bu konuda henüz bilgimiz yok.

(Bu vaka çocuk ile görüşen uzmanın izni ile uyarlanmıştır.)

Genç ne sorun ile gelirse gelsin görüşme yapacak uzmanın kendisine sorması gereken ilk soru “bu davranış çocuğun hangi ihtiyacından kaynaklanıyor?” olmalıdır. Bu şekilde pek çok suç davranışının aslında ilgi çekmek, arkadaşlar arasında yer edinmek, yaşadığı travmaların etkisinden kaçınmak gibi nedenleri olduğu görülecektir. Çocukluk çağının beş temel ihtiyacı:

- Diğerlerine güvenli bağlanma
- Gerekсинim ve duygularını ifade özgürlüğü
- Hareket özgürlüğü, yeterlilik ve kimlik algısı
- Gerçekçi limitler ve öz denetim
- Kendiliğindenlik ve oyun

Bu alanların bir ya da bir kaçında zedeleyici seviyede karşılanmamış ihtiyaçlar (örneğin fiziksel/cinsel/duygusal istismara maruz kalmanın neredeyse tüm alanlar üzerinde ileri derecede zedeleyici bir etkisi vardır) ilerleyen yıllarda kendilerini farklı şekillerde gösterir. İyi şeylerin aşırı verilmesi de olumsuz etki yaratır (örneğin sınır koyulmaması).

Bu nedenlerle bir genç ile çalışmaya başlarken hatırlamanız gereken en önemli konu onun sorumlu, güvenen/güvenilen, sınırlarını bilen bir birey olarak büyüyecek becerileri kendi elinde olmayan nedenlerle öğrenememiş olmasıdır. Geriye dönük bu boşlukları doldurmak ve destek vermek için empati gözlemlerinizi hep gözünüzde olsun.

→ GENÇLERLE DEĞERLENDİRME GÖRÜŞMELERİ

Denetimli Serbestlik uzmanları genç adalet sisteminin en önemli unsurlarıdır. Birbiri ile çatışır görünen oldukça önemli iki görevi yürütmeleri beklenir: infaz ve rehabilitasyon. Bir yandan gencin infaz sürecini yönetmek, diğer yandan topluma entegre olarak yeniden suça karışmasını engelleyecek müdahaleler planlamaları gerekmektedir. Hangi role vurgu yapılması gerektiği konusu uzman için başlı başına bir stres faktörüdür.

Rol karmaşası, diğer stres faktörleri ve DS personelinin ihtiyaçları hakkında detaylı bilgiyi 2018 yılında İngilizce olarak *Journal of Social Work* adlı dergide yayınlanan ve Risk Değerlendirme Kitapçığı'nın ekinde Türkçe özetini bulabileceğiniz *Türkiye'de Denetimli Serbestlik Personeli ile Katılımcı Araştırma: Odak Grup Bulguları* (Erdem ve ark., 2018) makalesinden edinebilirsiniz.

Gençlerle yapacağınız çalışmalarda kanıta dayalı yöntemleri ustalıkla kullanmanız şüphesiz çok önemlidir. Ancak bu yöntemleri mükemmel uygulasanız bile etkin olabilmeleri temelde kuracağınız “onarıcı ilişki”ye bağlıdır. Gençleri anlayan, koşulsuz kabul eden, destek veren, güvene dayalı ilişkiler kurmanız onların motivasyonunu artıracak, sizleri rol model olarak görmelerini sağlayacak ve onarımı hızlandıracaktır. Böylesi bir ilişkinin kurulması görüşme öncesi yapacağınız basit görünen, ancak son derece önemli bir kaç hazırlık sayesinde oluşacak ilk intiba ile başlar.

Bazı kişiler doğaları itibarı ile daha kolay ve etkili iletişim kuruyor olabilirler. Bu durum avantaj sağlayacaktır. Ancak onların da, bu becerileri yeterince olmayan kişilerin de etkili görüşme tekniklerini bilmesi için uzman kişilerden eğitimler ve süpervizyon alması gerekir. Gençlerin hayatına dokunmak deneme yanılma ile öğrenilmeyecek kadar önemlidir ve mutlaka üzerinde çalışılması gerekir.

Görüşmeler Öncesi Hazırlık

Görüşme yapacağınız fiziksel ortam kuracağınız ilişki açısından önem taşır. Küçük hazırlıklarla gence onu önemsedığiniz, sınırlarına saygı duyduğunuz, onu önceliklendirdiğiniz mesajını verir.

- Mümkünse görüşmeyi masa arkasından yapmayın, karşılıklı koltuklarda oturun.
- Rahatsız edilmeden, özel konuşabileceğiniz bir mekanda görüşün,
- Telefonunuzu sessize alın,
- Kapıya «Görüşme Var» yazısı asın ve odaya giren olursa o

anda görüşmede olduğunuzu ve daha sonra onunla konuşabileceğinizi söyleyin.

Görüşmeler Boyunca

- Görüşmeye kolay sorularla başlayın,
- Genci çok da rahatlatmaya çalışmayın. Ortada bir sorun var, bunu kabullenmesi ve deneyimlemesi gerekiyor,
- Genci sistemdeki tüm yaptırımlar hakkında bilgilendirin,
- Profesyonelliğinizi koruyun,
- Gerekli bağlantıları kurmak için gecikmeyin, bu gence «önem verilmediğini» düşündürtebilir.
- Gencin yalanını yakalamaya çalışmayın. Çelişkili durumları başka yollarla araştırın.
- Tarafsızlığınızı kaybettiyseniz iş arkadaşlarınızdan/üstünüzden fikir alın.
- Sessizliği tolere edin,
- Uygun bir ses tonunu koruyun,
- Genç konuşurken araya girmeyin,
- Fazla teknik terimler kullanmaktan kaçının, anlaşılır olun,
- Beden dilinize dikkat edin, gencin beden dilini gözlemleyin,
- Atılgan bir iletişim dili benimseyin-pasif ya da saldırgan değil. (Bu iletişim tarzları ile ilgili geniş bilgiyi *Gençlere Yönelik Etkin İletişim Becerileri* kitapçığında bulabilirsiniz.)

Atılgan: Diğerlerinin haklarını yok saymadan ve onların sınırlarına girmeden kendi ihtiyacını dile getirmek. (“O belgeyi bana yarına kadar getirmiş olursan sana bu konuda yardımcı olabilirim.”)

Saldırgan: Başkalarının hakkını yok sayarak kendi ihtiyacında ısrarcı /baskıcı olmak. (“En kısa zamanda o belgeyi bana getireceksin, yoksa...”)

Pasif: Başkalarının hakkını ve ihtiyacını önceliklendirerek kendi ihtiyacından vazgeçmek. (“Bana o belgeyi getirsen iyi olur.”)

Görüşmelerde Uygulanması Önerilen 4 Temel Teknik

Görüşmelerde uygulamanızı önerdiğimiz 4 temel teknik *açık uçlu sorular sormak, destekleyici olmak, yansıtma yapmak* ve *özetlemektir*. Bu tekniklerin kullanımı görüşme yaptığınız gencin anlaşıldığını hissetmesine yardımcı olur ve değişim için onu motive eder.

Açık uçlu sorular sormak

Açık uçlu sorular “evet-hayır” gibi yanıtlanamayan sorulardır. Kapalı uçlu sorular kısa yanıt gerektiren, hızla üstünden geçilmesi gereken konular için kullanılabilirken (örn. “Adresin aynı mı?”), gencin düşünmesini ve kapsamlı bilgi vermesini sağlamak için açık uçlu sorular sorulmalıdır.

Uyuşturucuyu bırakmak istemendeki en önemli neden hangisidir?
Geçmişte senin için zor olduğunu düşündüğün bir sorunun üstesinden nasıl gelmiştin?
Uzun dönemde bu davranışının sana ne gibi getirileri/götürüleri olabilir?

Açık uçlu soruların birden fazla cevabı vardır. Kişinin konu hakkındaki bilgisi, düşüncesi ve önerisini öğrenmemize yardımcı olur. Kişinin bilgiyi nasıl aldığını ve kendini karşı tarafa nasıl ifade edebildiğini, konu hakkındaki birikiminin yeterli olup olmadığını ve bunu karşı tarafa aktarırken ne kadar başarılı olduğunu görmemizi sağlar.

Sorunuza yanıt veren gencin ekleyeceği başka bir şey olup olmadığını sormak için “Başka bir şey var mı?” demek yerine “Başka?” demek arasında nasıl bir fark vardır?

Açık uçlu sorular oluşturma çalışmalarını Egzersiz-2’de bulabilirsiniz.

Destekleyin

Gencin güçlü yanlarını, geçmiş ya da şimdiki başarılarını, yeteneklerini, becerilerini, çabalarını onamlama ve cesaretlendirme cümleleridir. Gencin öz-yeterlilik hissetmesine yardımcı olur.

- Bugün zamanında geldiğin için teşekkür ederim.
- Bu çok güzel bir fikir.
- Bu kadar zorluğa rağmen bugün görüşmeye gelmene memnun oldum.
- Arkadaşınla konuşurken verdiğin bu yanıt çok net ve açıklayıcı olmuş.
- Zorlanmana rağmen arkadaşlarına «hayır» demiş ve o partiye gitmemiş olman çok güzel.

Yansıtma

Görüşme yaptığınız kişi ile onarıcı bir ilişki kurmak için kullanacağınız en önemli araçlardan biridir. Bu beceri karşılıklı güveni besler ve değişim motivasyonunu tetikler. Empatiyi ifade eder. Varsayım yapmak yerine duyduğunuzu teyit etmenizi sağlar.

İki seviyede yansıtma:

- Basit: Tekrarlamak veya başka sözcüklerle ifade etmek
- Karmaşık: Duyguyu, çelişkiyi, değerleri, inançları vurgulamak

- Bununla ilgili oldukça üzülmüşsün.
- Yani madde kullanmayı bırakmak istediğini, ama bunu yaparsan arkadaşlarının seninle alay etmesinden çekindiğini söylüyorsun.
- Kendini çaresiz hissediyorsun.
- Arkadaşın seni davet edince ne yapacağını bilemedin.
- İçki içmediğinde kafadaki düşüncelerle, korkularla başa çıkman zorlaşıyor diye anlıyorum.

Özetleyin

Özellikle uzun bir konuşmanın bölümleri arasında odaklanmayı sağlamak ve konuşmanın sonunda içeriği toparlamak için kullanılır. İdeal olarak bu özetleri gencin yapmasına fırsat vermenizi öneririz.

Senden şunları duydum. Atladığım bir şey varsa lütfen söyle.
Konuştuğlarımızı toparlamak gerekirse...
Bu konuyu oldukça netleştirdik. Şimdi gel ... konuya geçelim.
Bakalım buraya kadar anlattıklarınızı anlamış mıyım...
Bu söylediğin çok önemli.
Anlattıklarımı bir kez de sen tekrar eder misin?

Kullanabileceğiniz pek çok soru örneği Egzersiz 5 ve Egzersiz 6'da verilmiştir.

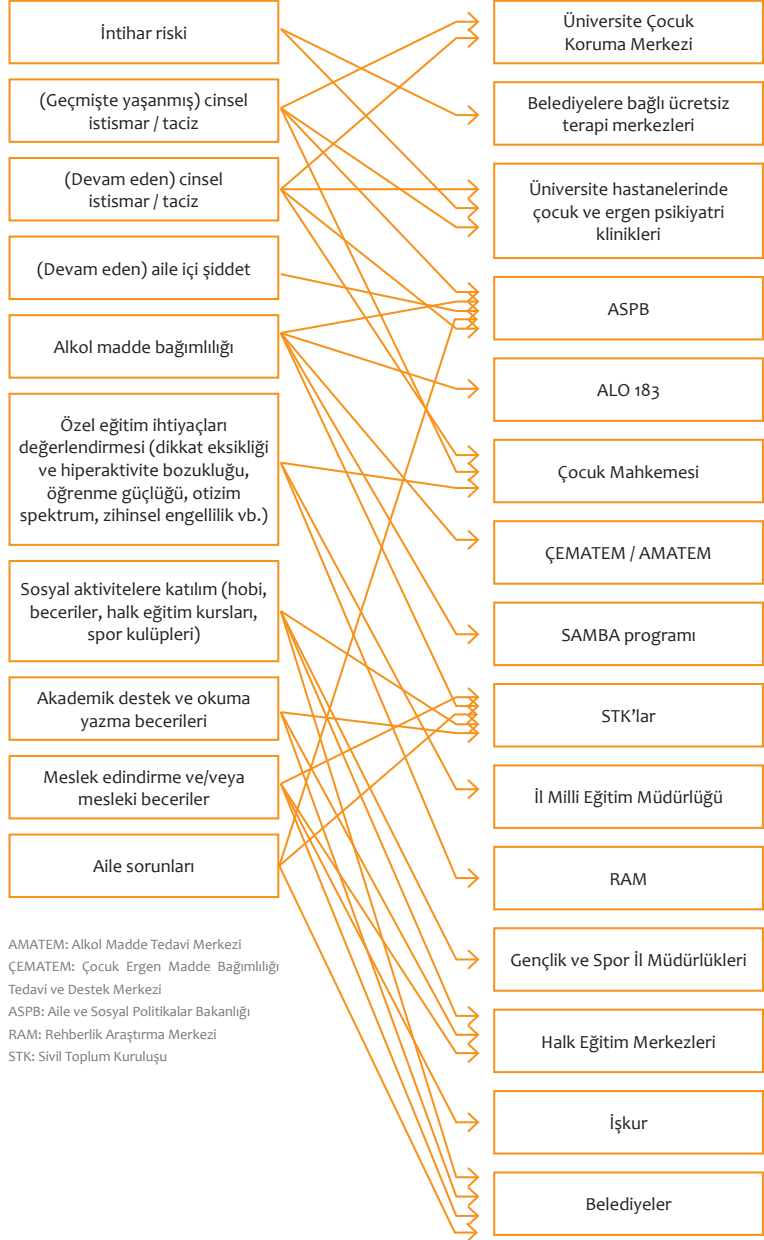
→ RISK DEĞERLENDİRMESİ

Denetimli Serbestlik'te çalıştığınız gençler, çeşitli çevresel risklere maruz kalan ve risk altında olarak nitelendirilen gençlerdir. Bu gençlerin, suça karışmalarının yanında evden kaçma davranışı, sokakta yaşama veya çalışma deneyimi, madde kullanımı, kendine zarar verme gibi davranışları olabilir. Risk altındaki gençlerde, cinsel veya fiziksel istismar öyküsü, duygulanım ve dürtü kontrolünde zorluklar, depresif belirtiler ve intihar eğilimi görülme olasılığı da vardır. Denetimli Serbestlik, gencin suç davranışı nedeniyle içinde buldukları bir rehabilitasyon ve infaz sistemi olmakla birlikte önemli bir çocuk koruma sistemidir. Bu nedenle, gençlerle yaptığınız görüşmelerde gencin esenliğine ilişkin olası riskleri değerlendirmeniz, bu risklere dönük ihtiyaçlarını belirlemeniz ve genci yetkili kurumlara yönlendirmeniz çocuğun yüksek yararını gözetmek adına oldukça önemlidir.

Risk değerlendirmenin temel hedefleri 1- gencin maruz kaldığı riskleri inceleyerek hangi seviyede risk altında olduğunu saptamak (düşük/orta/yüksek), 2- farklı risk seviyelerinde çocuk ve gençlerin sağaltım, eğitim, barınma veya benzeri korunma ihtiyaçlarını belirlemek, 3- belirlenen risklere ilişkin gence farkındalık kazandırmak, değişimini desteklemek ve motive etmek, 4- gencin ihtiyaçları doğrultusunda rehabilitasyon hizmetlerini planlamak, yönlendirmek ve takip etmek olarak sıralanabilir. Bu hedeflerden hareketle, risk değerlendirme sonrası kurumlar arası yönlendirme şeması Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Risk değerlendirme sonrası yönlendirme şeması

Risk Değerlendirmesinde Temel İlkeler ve Önerilen Teknikler

Görüşmelerde uyguladığınız temel teknikler (*açık uçlu sorular sormak, destekleyici olmak, yansıtma yapmak* ve *özetlemek*) risk değerlendirme görüşmelerinde de uygulanabilir. Bu tekniklere ek olarak risk ve ihtiyaç değerlendirmesinde uygulayabileceğiniz teknikler *ilişki kurma, konuya ilişkin kısa ve net soru sorma, aktif dinleme* ve *güçlendirmedir*.

Görüşmenin başında risk değerlendirmesine geçmeden önce

Genç ile ilişki kurmak

Risk altındaki gençler, hem hükümlü hem de suç mağduru olabilirler. Bu gençlerle onarıcı bir ilişkisi kurmanız ve güvenlerini kazanmanız, risk değerlendirmesi yaparken size daha açık olmalarını sağlayacaktır.

- Risk değerlendirmesine geçmeden önce, genci tanımaya çalışın. Ne gibi ilgi alanları olduğunu, okul/iş hayatını araştırın, onunla ortak bir konu bulmaya çalışın.
- Gençle ilişki kurarken aynı zamanda sınırları belirlemeniz gereklidir. Denetimli Serbestlik Uzmanı olarak sorumluluklarınızı açıklayın, gencin yükümlülüklerini ve haklarını anlatın. Çocuk koruma konusunda da sorumluluklarınız olduğunu belirtin.

Risk değerlendirmesi aşamasında

İlişki kurma ve açık olma

- *Destekleyici olun.* Gencin konuşmaktan huzursuz olduğu ve ayrıntısına girmek istemediği olaylar (geçmiş istismar öyküsü, travma) ile ilgili konuşma konusunda ısrarcı olmayın. Bu konuda temel değerlendirme ve gözlemleri yaptıktan sonra ilgili profesyonellere (klinik psikologlar, bağımlılık uzmanları, psikiyatri klinikleri vb) yönlendirin.

- *Gencin hikayesini dinlemeye ve anlamaya açık olun.* Çevresine yönelik ne gibi riskler oluşturduğuna değil ne gibi çevresel risklere maruz kaldığını anlamaya çalışın. Bu risklere örnek olarak madde kullanan akranlar, düzensiz ve işlevsiz aile ilişkileri, mahallede yüksek suç oranı ve yoksulluk verilebilir.

Konuya ilişkin kısa ve net soru sorma

Risk değerlendirmeye ilişkin sorunun kısa, öz ve çok net olması gereklidir. Sorduğunuz soru, başka bir anlama gelmeyecek şekilde konu ile doğrudan ilişkili olmalıdır. Örneğin, intihar düşüncesini sormak istiyorsanız doğrudan ‘hayatında hiç kendini öldürmeyi düşündün mü?’ sorusunu yöneltmelisiniz. İlk soruya verilen cevaba göre (evet-hayır) açık uçlu sorularla devam edebilirsiniz.

Gözlemlene ve aktif dinleme

Risk değerlendirmesi sırasında gencin anlattığı konu ve konunun içeriği kadar konuyu nasıl anlattığı da çok önemlidir. Gencin görüşme sırasında sözsüz iletişimine (jestler, mimikler, oturuş biçimi, göz teması, ses tonu, duygulanımına) dikkat edin. Sözlü ve sözsüz anlattığı konuları aktif dinleyin. Gözlemlerinizi daha önce belirtilen teknikleri kullanarak yazsın.

- *Oturuş:* Genç, odaya girdiğinde sizden ne kadar uzakta ve nereye oturmayı tercih etti? Size dönük mü yoksa yan mı oturuyor? Sizinle göz teması kuruyor mu? Gencin sizinle sözsüz iletişim kurmadığı durumlarda yakın ve öne hafifçe eğilerek ayaklarınızı ve kollarınızı kapatmadan oturun, elinizde not defteri veya önünüzde masa olmasın.
- *Ses tonu ve konuşma biçimi:* Risk değerlendirmesi yapmaya başlamadan önce kısa bir süre sohbet ettiniz ve ilişki kurdunuz. Risk değerlendirmesi sırasında gencin ses tonunda (yüksek ses, kısık ses) veya konuşma biçiminde (durak-samalar, kekeleme, ses titremesi) değişiklikler oldu mu? Gencin, kendini ifade ediş biçiminde değişiklik gördüğünüz

durumlarda hangi konuları konuşuyordunuz? Bu konular özellikle riskli olabilir, bunları not edin.

- *Duygulanım:* Görüşme sırasında gencin duyguları değişiklik gösterdi mi? Bu duyguları yönetebildi mi? Duyguları ile anlattığı konu birbiriyle uyuyor mu yoksa çelişiyor mu? Örneğin, bir yakınının vefatını anlatırken gülüyor mu? Anlatılan konu ile ilgili çelişkili duygular size risk değerlendirmesi için önemli ipuçları verecektir.
- *Düşünce süreci:* Genç, değerlendirme sırasında sorduğunuz sorulara odaklanabildi mi? Konuyu dolandırarak mı anlatıyor yoksa net cevaplar veriyor mu?

Gencin risk değerlendirmesini yaparken neyi anlattığını dinlerken aynı zamanda neyi anlatmadığını dinlemeniz önemlidir. Süreç odaklı aktif dinleme için şu örnekleri verebiliriz:

- Gencin bir konuyu anlatırken atladığı kişiler, anlatmaktan kaçındığı durumlar var mı? Bu konuları not edin, daha sonra özetleyerek sorun.
- Örneğin, aile ilişkilerini sorduğunuz bir değerlendirmede kardeşleriyle ve annesiyle ilişkisini anlatan fakat hiç babasından bahsetmeyen bir gence bu gözleminizi söyleyerek babası ile olan ilişkisini sorabilirsiniz.
- Benzer şekilde, sadece akran ilişkilerinden bahseden bir gence, ‘çoğunlukla yaşıtlarından bahsettik, peki yetişkinler ile ilişkin nasıl?’ diye sorabilirsiniz. Bu sayede gencin konuşmaktan kaçındığı bir risk varsa bunu yakalamış olursunuz. Bu konuda konuşmak istemediğini belirtirse konu ile ilgili bir uzmana yönlendirme yapabilirsiniz.

Risk değerlendirmesini bitirirken

Yönlendirme:

Risk değerlendirme görüşmesini sonlandırırken görüşmede konuşulanları özetleyin ve ihtiyaçları belirleyin. Belirlenen ih-

tiyaçlar doğrultusunda genci nereye yönlendirmeyi düşündüğünüzü ve bundan sonraki aşamalar konusunda kendisini bilgilendirin.

Örnek: “Bugünkü görüşmemizde gibi konuları konuştuk. Bu değerlendirmede alanlarında bazı ihtiyaçların olduğunu görüyorum. Bu bilgilerden hareketle programlarına/kurumuna seni yönlendireceğim. kadar **süre içinde bu konuda tekrar görüşeceğiz.**”

Güçlendirme ve olumluya odaklanma:

Görüşmeyi sonlandırırken, genci olumsuz duygularla başbaşa bırakmamaya özen gösterin. Görüşmeyi, gencin güçlü yanlarına vurgu yaparak ve hayatındaki olumlu bir olaya veya döneme odaklanarak, geleceğe dönük umut verici bir yorum ile bitirin.

- *Konuşulanları özetleyerek genci destekleyen bir önermede bulunun:* “Bugünkü görüşmemizde bana gibi konuları anlattın. Dinlerken senin gibi güçlü yönlerin olduğunu duydum.”
- Riskin olduğu yerde psikolojik dayanıklılık da vardır. *Gencin , maruz kaldığı riskler ile nasıl başa çıktığını ve ne gibi çözümler ürettiğini araştırın.* “Biraz önce ...’den bahsettin. Bu senin için zor bir deneyim olmalı. Bu gibi durumlarda sana ne iyi gelir?” veya “... gibi duyguları/olayları çok sık yaşadığını söyledin. Böyle sorunlarla nasıl başa çıkarsın?” gibi
- Genci dinlerken, zor durumlara karşı ürettiği çözümlerin hangilerinin işe yaradığını sorun. Bu noktada olumluya odaklanmanız önemlidir, işe yaramayan becerilerin yerine işe yarayanları konuşmanız genci güçlendirmenize fayda sağlar.
- İstisna sorusu sorun: “Zaman zaman hissettiğini ve yaptığını söylüyorsun. Bunu hiç yaşamadığın bir dönem

oldu mu? Bu dönemi biraz bana anlatır mısın? Bu dönem hangi açılardan farklıydı?” gibi.

- Gencin güçlü yanlarını duyduğunuzda bunları vurgulayın. “..... gibi olaylar yaşamana rağmen o dönem yapmamışsın, bunu nasıl başardın?”
- İlerleyen görüşmelerde de destekleyici yorumlarda bulunun ve geleceğe dönük umut verin “ilk görüşmemizden sonra sende gibi olumlu gelişmeler görüyorum. Bunu korumak için neler yapabiliriz?”

Özet: Risk Değerlendirmesi Genel İlkeler

Zaman zaman gençlere ulaşmanın ve ilişki kurmanın zor olduğunu söylenir. Gençlerle riskli durumların konuşulması sürecini, merdiven çıkmak gibi düşünebiliriz. İlk aşamada merdiveni koyduğumuz zemin sağlam olmalı ki çıktıkça ağırlığımızı taşıyabilsin. Bu noktada ilişki kurmak, empati göstermek, merak ederek yaklaşmak, gencin öyküsünü dinlemeye açık olmak önemlidir. İkinci aşamada ise, merdivene ilk adımımızı atarız. Burada, tereddütsüz ve dengeli olmalısınız. Eğer bir kriz anıysa ve risk çok yüksekse soruları açık, net, kısa ve öz sormalıyız. Merdiveni çıkarken her adımda daha çok sallanabilir ve zorlanabiliriz. O zaman temelimizden (yani kurduğumuz ilişkiden) destek alırız. Bu aşamada, yansımalar, gözlemler yapmak, onaylamak, desteklemek, gencin güçlü yanlarını ortaya çıkarmak etkilidir. Özellikle görüşmeyi sonlandırırken geleceğe dönük hedefler koymak ve olumlu bir çerçeve çizmek genci motive etmeniz için faydalıdır.

→ RISK DEĞERLENDİRMESİNDE TEMEL ALANLAR VE KONULAR

Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı

Sigara, alkol ve madde kullanımını, gencin sağlıklı gelişimine olumsuz etki ettiği ve genci suç ile ilişkili pek çok riske maruz bıraktığı için risk değerlendirmesi kapsamındadır. Özellikle 12 yaş ve öncesinde başlayan sigara ve alkol kullanımı öncelikle üzerinde durulan bir risk faktörüdür. Erken yaşta başlayan sigara ve alkol kullanımı ileriki yaşlarda diğer riskli davranışlara ve yasadışı madde kullanımına evrilebilir. Risk değerlendirmesinde sigara, alkol ve madde kullanımını bir süreklilik içinde evrilen davranışlar olarak düşünür, öncelikle hayat boyu kullanım (en az bir kez deneme) üzerine sorular yöneltiriz.

Hayat boyu en az bir kez kullanım olup olmadığını farklı şekillerde sorabilirsiniz:

- ‘Biraz da içki ve uyuşturucuyla olan ilişkiden bahsedelim. Alkol kullanıyor musun? Daha önce hiç denedin mi?’
- ‘Bana tütünle ilgili daha önceki deneyimlerinden bahset.’
- ‘... (madde adı)... hakkında ne biliyorsun?’
- ‘Hayatında hiç denedin mi?’
- ‘Daha önce hiç deneyimin oldu mu? Örneğin...’

Bu soruların yanı sıra hayat boyu en az bir kez kullanım olup olmadığını madde kartlarını kullanarak da sorabilirsiniz. Kartların bir örneği, manuelin sonunda bulunmaktadır (bkz: Takvim egzersizi ve madde kartları). Bu kartları gence vererek hayatında en az bir kez denediği maddeleri bir kenara ayırmasını isteyebilirsiniz.

Kullanım var ise değerlendirme sorularında madde kullanım öyküsünü ve kullanım biçimini anlamaya odaklanan sorularla devam edin:

- ‘Madde kullanımının nasıl başladığını ve ilerlediğini belirlemek istiyorum. Baştan başlayalım ve şimdiye kadar gelelim.’
- Başladığı döneme yönelik sorular sorun. Öyküde, ergenin ilk kullanırkenki motivasyonunu, duygularını, yaşantısını anlamaya çalışın.
- Öyküyü alırken tercih maddesini sorun. Bunun yani sıra sorulması gerekenler: *Ne gibi maddeleri kullanıyor? Ne kadar zamandır? Nasıl başladı? Ne sıklıkla, ne kadar ve hangi yöntemle kullanıyor? Kimlerle kullanıyor?*

Sigara alkol ve madde kullanımı düzenli olarak devam ediyorsa son 90 gündeki kullanımı değerlendirmek üzere Takvim Yöntemi’ni kullanabilirsiniz. Bu yöntemin ayrıntılı yönergesi manuelin sonunda sunulmuştur.

- Takvim Yöntemi hem değerlendirme hem de kısa süreli motivasyonel müdahaleler için etkili bir yöntemdir.
- Genci alkol-madde kullanımı konusunda tedaviye yönlendirmek istiyorsanız bu yöntem ile kullanımının belli bir örüntüsü olduğunu görsel olarak takvim üzerinde ortaya çıkarabilir ve gencin alkol-madde kullanımı davranışları üzerine farkındalığını arttırabilirsiniz.
- Gencin alkol ve madde kullanımı sağlığına zarar vermeye başladıysa, okul/iş yaşantısı, aile, arkadaş, partner ilişkilerinde bu konu ile ilgili sorunlar yaşıyorsa, bu psikososyal sorunlardan dolayı gündelik hayatını devam ettirmekte zorlanıyorsa (örnek, işe gidememe, okula devamsızlık, notlarda düşüş, aile ile çatışma), alkol veya madde etkisi altındayken kendisine veya çevresine zarar veren davranışlarda bulunuyorsa bu konuda uzman ruh sağlığı profesyonellerine (psikiyatrist, klinik psikolog, psikolojik danışman) ve kliniklere (Çocuk ve Ergen Madde ve Alkol Bağımlılığı Tedavi Merkezleri, Yeşilay Danışmanlık Merkezleri) yönlendirme yapılmalıdır.

- Alkol ve madde kullanımı konusunda yönlendirme yapılması için gencin ‘bağımlı’ olması gerekmemektedir. Alkol veya madde kullanımının gence zarar vermesi durumunda yapılan yönlendirme, bağımlılık gelişmesini önleyici niteliktedir.

Kendine zarar verme davranışı

Kolları jiletle çizme (faça atma), duvara/kapıya/cama yumruk atma, bedenin çeşitli yerlerine yara açma gibi davranışlar, en sık görülen kendine zarar verme davranışları arasında sayılmaktadır. Bunların yanı sıra kendine vurmak, derisini çimdiklemek ya da tırmalamak, kendini ısırarak, ve saçını yolmak gibi davranışlar da kendine zarar verme olarak adlandırılır. Kendine zarar veren gençlerde öne çıkan temalar boşluk duygusu, duygulardan uzaklaşma ve işsizleşme ihtiyacı, yaşadığını fiziksel acı ile hissetmek, kendini cezalandırarak sıralanabilir. Bu gençler duygularıyla başa çıkmakta zorlanıyor olabilir.

Kendine zarar verme davranışını belirlemek için öneriler

- Gencin duygusal süreci ile ilgili sorular sorun: ‘Kendini nasıl hissettiğini daha iyi bilmek bana yardımcı olacak...’ diyerek konuya girebilirsiniz ‘Bazı gençler zaman zaman öfke, kaygı, üzüntü gibi yoğun duygular yaşarlar, senin de böyle dönemlerin oluyor mu? Bana anlatır mısın?’
- Gözlem yapın ve fikir yürütmeden önce sorun. Gencin kendine zarar verdiği gösteren vücudunda falçata izleri, kesikler, yanık izleri var mı, izleyin. Bu izler, fiziksel istismar veya gencin karıştığı bir kavga ile ilişkili de olabilir. Bu nedenle, gözleminizi paylaşarak açıkça sorun. “Kollarında bazı kesik izleri gördüm. Bunlar nasıl oluştu?”
- Kendine zarar verme davranışını ve düşüncesini ayırarak kısa sorular sorun.

Düşünce: ‘Hiç kendine fiziksel olarak zarar vermeyi düşündün mü?’

Davranış: *'Daha önce hiç kendine zarar verdin mi?'*

- Kendine zarar verme davranışı varsa, bu davranışın en son ne zaman olduğunu öğrenin.
- Halen devam eden bir kendine zarar verme davranışı varsa, genci ilgili akıl sağlığı uzmanlarına yönlendirin.
- Davranışın ne kadar zamandır devam ettiğini araştırın.
- Ne gibi durumlarda ve ne sıklıkla gencin kendine zarar verdiğini sorun.
- Hangi yöntemleri kullandığını ve genellikle çevresinin ona nasıl tepki verdiğini öğrenin.
- Bu bilgileri alırken empati göstermeye ve yansıtma yapmaya dikkat edin. Destekleyici olun. *'Bunları konuşmanın senin için zor olduğunu görüyorum.'* gibi.

Dikkat!!

- Kendine zarar verme davranışı ve intihar teşebbüsü farklı davranışlardır. Kendine zarar veren pek çok genç, kendini öldürme amacıyla bu davranışta bulunmaz. Tam tersine, bazı gençler fiziksel acı duyduklarında ancak kendilerini yaşıyor hissettiklerini söyler. Bazı gençler ise hissettikleri duygusal acıyı bastırmak için bu fiziksel acının onlara yardımcı olduğunu anlatır. İntihar davranışı ise çoğunlukla planlı, düşünülmüş ve gencin hayatına son vermek amacıyla kalktığı davranışlardır. Yöntemleri ve altında yatan süreçleri/nedenleri de oldukça farklıdır. Bazı kendine zarar verme davranışları ölümcül sonuçlanabilir fakat bunlar çoğunlukla kazayla meydana gelir.
- Sanılanın aksine, gencin dövme yaptırmış olması kendine zarar verme davranışı olarak değerlendirilmez. Gencin dövmeleri olduğunu gözlemlediyseniz görüşme sırasında onu daha iyi tanımak ve bilgi edinmek amacıyla bu dövmenin ne anlama geldiğini sorabilirsiniz. Dövme, bazı gençler için

hayatlarının belli bir dönemine ait bir olayı, **içinde buldukları bir durumu veya** ait oldukları bir grubu simgeleyebilir. Dövme ile ilgili konuşarak onunla ilişki kurabilirsiniz. Gencin dövmeleeri tamamen estetik zevk nedeniyle olabileceği gibi, bir çete ile ilişkili olabilir veya yaşadığı bir kayıp, ayrılık ile de ilgili olabilir. Herhangi bir yargıya varmadan önce **dövmenin anlamını sormanız en doğrusu olacaktır. Dövme, tek başına bir «risk» etkeni** ve kendine zarar verme davranışı değildir.

- Yapılan araştırmalar, kendine zarar verme davranışı gösteren gençlerin pişmanlık ve utanç duyduklarını göstermektedir. Gençler, etiketlenme ve yargılanma kaygısı ile bu konuyu konuşmaya çekinebilirler. Böyle durumlarda, genci desteklemeye **özen gösterin** ve ısrarcı olmamaya dikkat edin. Bu konuda dilerse konuşabileceğinizi ama seçimin onun olduğunu söyleyin. Devam eden bir davranış söz konusuysa mutlaka ilgili bir profesyonele yönlendirin.

İntihar

İntihar riski, kişinin gelecekte kendini öldürmesi olasılığıdır. Suç davranışı ile intihar riski doğrudan ilişkili değildir fakat risk değerlendirmesinde sorulması önemlidir. Risk değerlendirmesinde, intihar düşüncesi, eğilimi, planı ve davranışı ayrı ayrı sorulur. Sorular, hayat boyu, son 12 ay veya son 1 hafta için sorulabilir.

- **İntihar düşüncesi:** “Hayatında hiç kendini öldürmeyi düşündün mü?” veya “Son bir haftada hayatına son verme düşüncen oldu mu?” **şeklinde sorulur.**
- Genç, intihar düşüncesi olduğunu belirttiyse, intihar eğilimi sorulur: “Kendini öldürmeyi gerçekten düşünüyor musun?” veya “Bunu gerçekten yapmaya niyetli misin?” soruları ile eğilim araştırılır. İntihar düşüncesi yaygın olmakla birlikte niyet ve kararlılık farklılık gösterebilir. Bazı gençler intiharını düşündüklerini ama asla kendilerini öldürmeyeceklerini söyler.

- İntihara eğilimi anlamak için intihar planı olup olmadığı sorulur: “Kendini öldürmekle ilgili bir planın var mı?” veya “Kendini öldürmeyi düşündüğünü söyledin. Bunun için bir plan yaptın mı?” diye sorun.
- İntihar davranışını öngören en önemli etkenlerden birisi, geçmişte gencin intihar teşebbüsünde bulunmuş olmasıdır. Bu nedenle risk değerlendirmesinde intihar riskinin yüksek olup olmadığını anlamak için geçmişte bir intihar davranışı olup olmadığını, sorun. “Hayatında hiç kendini öldürmeye kalkıştın mı?” veya “Hiç hayatına son vermeye çalıştın mı?” şeklinde hayat boyu deneyim sorulabilir.
- Geçmişte intihar teşebbüsü olduysa kaç kez ve hangi yöntemle gencin kendini öldürmeye çalıştığını, nasıl kurtulduğunu, teşebbüs sonrası yatarak veya ayaktan tedavi group görmediğini sorun.

Hangi koşullarda gencin intihar riski yüksektir?

Somut ve ayrıntılı intihar düşüncelerinin yanı sıra, gencin intihar konusunda eğilimi ve kararlılığı yüksekse, intihar planı varsa ve oldukça ayrıntılıysa, geçmişte intihar girişimleri olduysa ve girişimlerin ardından tedavi görmemişse gencin intihar riski yüksektir.

Gözlem yapın: İntiharın davranışsal ve dolaylı belirtileri de vardır. İntihar eğiliminin en önemli göstergelerinden birisi ümitsizlik ve çaresizliktir. Genç, geleceğe dönük tamamen ümitsiz konuşuyorsa ve yaşadığı sorunların hiçbir çözümü olmadığını düşünüyorsa, sürekli ölümden bahsediyorsa, hayatını tehlikeye atacak derecede ölümcül riskler alıyor ve dikkatsiz davranıyorsa, kendisi için özel ve değerli olan eşyaları çevresine vermeye veya bağışlamaya başladıysa, sevdikleriyle vedalaşıyorsa intihar riski yüksektir. Sanılanın aksine, intihar girişiminde bulunan pek çok genç, bu konuyu çevresiyle konuşur ve kendini öldürmeyi düşündüğünü söyler. Bu konuşmalar, çoğunlukla gencin yardım çağrısıdır. Bu nedenle dikkate alınmalıdır. Yük-

sek intihar riski olduğunu tesbit ettiğinizde ruh sağlığı profesyonellerine acil yönlendirme yapmanız gereklidir.

Cinsel İstismar

Cinsel istismar, çocuğun cinsel haz amacıyla zorla ya da ikna edilerek cinsel etkileşime maruz bırakılmasıdır. Bu etkileşimler, çocuğu rahatsız edecek her türlü cinsel amaçlı teşhircilik, dokunma ve/veya saldırıyı kapsar. Yapılan araştırmalara göre istismarcılar, genelde erkek ve çocuğun tanıdığı bir kişidir (aile üyesi, akraba, komşu, aile dostu vb). Kız çocuklarında cinsel istismara uğrama riski erkek çocuklara göre daha yaygındır.

Cinsel istismara uğramış bir genç, şu belirtileri gösterebilir:

- Olayla ilgili tekrarlayıcı ve rahatsız edici düşünceler ve kabuslar
- Uykuya dalma güçlüğü ve uyku sorunları (gece aniden uyanma vb)
- Öfke patlamaları
- Konsantrasyon güçlüğü
- Olay anını tekrar yaşıyormuş gibi hissetme
- Olayı anımsatan nesnelere, insanlara, ses, koku veya görüntülere maruz kalınca yoğun sıkıntı, kaygı veya korku yaşamama
- Olayı anımsatan yerler, kişiler, görüntüler ve konuşmalardan kaçınma,
- Cinsel kimlik bozuklukları ve/veya cinsel işlev bozuklukları
- Cinsel istismara uğrayan gençlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu görülebilmekte, Depresyon, düşük benlik saygısı, intihar davranışları, damgalanmışlık hissi, alkol ve madde kötüye kullanımı eşlik edebilmektedir.

Risk değerlendirme sırasında gencin cinsel istismara maruz kaldığının tesbit edilmesi durumunda öncelikle istismarın halen devam edip etmediği sorulmalıdır. İstismar devam ediyorsa çocuğun güvenliğini sağlamak üzere gerekli koruma ve bakım tedbirlerinin acilen çıkarılmasını sağlamak üzere alışma Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) durumun bildirilmesi ve Savcılık'a istismarcı ile ilgili suç duyurusunda bulunulmalıdır.

Gencin uğradığı istismar artık devam etmiyorsa, bu durumda geçmişte yaşanan cinsel istismarın Polis, Savcılık ve/veya ASHB'ye ihbar edilip edilmediği sorulmalıdır. Geçmişte yaşanmış çocuğa dönük cinsel istismar vakalarının da tarih belirtilerek ihbar edilmesi gereklidir (bkz. Yönlendirme şeması).

Cinsel istismar ve benzeri travmatik deneyimler ile ilgili görüşme, uzman bir ruh sağlığı profesyoneli tarafından yapılmalıdır. Gencin yaşadığı istismar üzerine konuşması, sorulan soruların niteliği ve konusu, görüşmecinin herhangi bir yargılayıcı yaklaşımı gencin tekrar travmayı yaşamasına yol açabilir. Bu nedenle cinsel istismarın tesbit edilmesi durumunda denetimli serbestlik uzmanı ocuk Koruma Kanunu'ndaki yükümlülüklerini yerine getirerek yukarıda belirtilen gerekli bildirimleri yapmalı, ardından genci psikoterapi ve psikolojik destek sunan merkezlere yönlendirmelidir. Denetimli serbestlik uzmanı, gence yönelik travmanın sağaltımı yönünde bir uygulamada bulunmamalıdır.

DENGE Programı'nın 'Cinsel İstismar ve Travma' başlıklı kitapçıklarında konu ile ilgili daha geniş bilgi verilmiştir.

Tutumlar, Davranışlar ve Beceriler

Risk değerlendirmesinde gencin maruz kaldığı riskler ve riskli davranışlarının yanı sıra gencin tutumları, davranışları ve becerileri ile ilgili gözlemlerinizi not etmeniz de önemlidir.

Gözlemleyebileceğiniz konular

- Dürtülerini ve davranışlarını kontrol edebiliyor mu?
- Olaylara başka kişilerin bakış açısıyla bakabiliyor mu?
- Başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayabiliyor mu?
- Otoriteye saygı duyuyor mu?
- Kurallara uyuyor mu?
- Bir hata yaptığında sorumluluk kabul eder mi?

Gençle görüşme yaparken ona bazı konularda fikirlerini sorun ve düşünme biçimini anlamaya çalışın. Bu sorular yoluyla gencin empati becerileri, sosyal becerileri ve ahlaki gelişimi ile ilgili bilgi edinebilirsiniz.

- ‘Sence kurallar neden var?’
- ‘Diyelim bir öğretmenin sana ne yapman gerektiğini söyledi. Ne hissedersin? Nasıl tepki verirsin?’
- ‘Bir yetişkinle anlaşmazlık yaşarsan ne olur?’
- ‘En son bir kurala uymadığında nasıl hissettin?’
- ‘Kendini kontrol etmek ne demektir? Neden bazı insanlar kendini kontrol edemez?’
- ‘Sence biri kurallara uymayan biri yüzünden zarar gördüğünde nasıl düşünür?’
- ‘Bir arkadaşın birisine zarar verirse ne hissedersin?’
- ‘Yeni insanlarla nasıl tanışırsın?’
- ‘Olumsuz duygularla nasıl başa çıkmaya çalışırsın?’
- ‘Bana son zamanlarda yaptığın bir iyiliği anlatır mısın?’

Risk değerlendirmesine ilişkin genel ilkelerde belirtildiği üzere, değerlendirme sırasında gencin olumlu ve g¼çlü yönlerini araştırmanız ve vurgulamanız genci motive etmeniz için etkili bir yöntemdir. Bununla birlikte geleceğe dönük sorular sorarak da gözlemlerinizi risk ve ihtiyaç değerlendirmesinde not edebilirsiniz.

- ‘Bana hayallerini anlatır mısın?’
- ‘Geleceğe dair ne gibi hedeflerin var?’

Suç davranışı ile yakından ilişkili bir başka alan ise saldırganlıktır. Tutum ve davranışları değerlendirirken, saldırganlık ve öfke gibi konularda da gence sorular yöneltin. Bu soruların, olumlu sorular ile beraber olmasına ve yargılayıcı olmamasına özen gösterin.

- Olay örgüsünü ve gencin yorumunu anlamaya çalışın:‘Bana öfkeden kendini kaybettiğin bir andan bahset.’ ‘Hayatında hiç birisine fiziksel olarak zarar verdin mi? Sence bu en çok ne zaman oluyor? Birine vurduktan ya da bağırdıktan sonra nasıl hissedersin?’
- Soruları açık uçlu sormaya dikkat edin. Sorular sadece gencin kendisine değil çevresine de yönelik olabilir. ‘Seni en çok sinirlendiren şeyler nelerdir? Sinirlendiğinde çevrendeki insanların sana tepkileri nasıl oluyor?’ veya ‘Öfkelenendiğinde çevrendekiler ne yapıyor?’
- Öfke ve saldırganlık ile nasıl başa çıktığını da anlamaya çalışın. Bu başa çıkma mekanizmaları etkili veya etkisiz olabilir. Gencin bu konuda içgörüsü olup olmadığını da değerlendirin.‘Sinirlendiğinde kendini nasıl sakinleştiriyorsun?Bu yöntemlerin hangisi sence ise yaradı?’ ve ‘Kendini sakinleştirmeyen ne olur?’ ve ‘Öfke hayatını nasıl etkiliyor?’

Risk Değerlendirmede Örnek Vaka

Ahmet, 16 yaşında ve hırsızlıktan hüküm giymiş bir gençti. İlk değerlendirme görüşmesine geldiğinde oldukça isteksizdi. Soruların çoğuna kısa ve kaçamak cevaplar veriyor, kendisiyle ilgili herhangi bir bilgi vermek istemiyor ve göz teması kurmuyordu. Görüşmeye geldiğinde sağ eli sargıdaydı ve yalpalayarak yürüyordu. Oldukça yorgun, uykusuz ve bitkin görünüyordu, bir an önce işini bitirip gitmek istiyordu. Başının ağrıdığını ve canının sıkın olduğunu söylüyordu. Son zamanlarda ağrıları çok artmıştı, bundan yakınıyordu.

Ahmet'in belirtilerinin pek çok nedeni olabilir. Ahmet çalıştığı inşaatta kaza geçirmiş olabilir, yaşadığı mahallede bir kavgaya karışmış ve kafasına bir darbe almış olabilir, kronik ağrıları ve fiziksel hastalıkları olabilir. Öte yandan, Ahmet yaşadığı bir travma nedeniyle uykusuzluk çekiyor olabilir, afyon ve afyon türevi (Eroin, Morfin, Vicodin, Oxycodin vb) bir madde kullanıyor ve kullanmadığında yaşadığı yoksunluk belirtileri nedeniyle vücudunda ağrılar çekiyor da olabilir. Ahmet'in ne yaşadığı ile ilgili varsayımlarda bulunmadan ve risk değerlendirme sorularına geçmeden önce onun hikayesini ve hayatını anlamak, sadece gözlemlere dayanarak çıkarımlar yapmak yerine onu dinlemeye açık olmak çok önemlidir.

Ahmet ile risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapılırken öncelikle onunla ilişki kurmalısınız. Bu aşamada onun olumlu davranışlarının altını çizip teşvik edebilirsiniz 'Ahmet, çok yorgun olduğunu görüyorum, buna rağmen bugün görüşmeye geldin.' diyerek çabasını farkettiğinizi söyleyin.

İlişki kurma aşamasında Ahmet'in direndiğini gördüğünüzde ısrarcı olmayın ve ona zaman tanıyın ve esnek olun. Örneğin, risk ve ihtiyaç değerlendirme sorularının sırasını değiştirebilirsiniz. Risk sorularına geçmeden önce Protokol'de yer alan eğitim, aile, arkadaşlar, tutumlar gibi alanlarla ilgili soruları yöneltebilir ve biraz açılmasını sağlayabilirsiniz.

Görüşmede biraz ilerledikten sonra Ahmet'e gözlemlerinize ilgili sorular sorabilirsiniz. Bu sayede risk değerlendirmeye de geçiş yapmış olursunuz. 'Elinin sargıda olduğunu görüyorum, bana anlatır mısın, nasıl oldu?' veya 'son zamanlarda uyku düzenin nasıl?' anlattı. Bu durumda Ahmet'e alkol kullanım sıklığı ve miktarı ile ilgili değerlendirme soruları sorabilir, onunla 'takvim egzersizini'

yapabilirsiniz. Takvim egzersizine, Ahmet'in son 90 günde alkol kullandığı zamanları yerleştirip bu günlerde ne kadar öfkeli olduğunu, daha sonra öfkesini nasıl yatıştırdığını ve onunla nasıl başa çıktığını sorabilirsiniz. Alkol kullanımı ve öfke patlamalarının kendisine zarar verecek dereceye varıp varmadığını, kendisine veya çevresine zarar verecek herhangi başka davranışları olup olmadığını, başka maddeler kullanıp kullanmadığını, alkol etkisi altındayken (veya ayıkken) saldırı veya istismara maruz kalıp kalmadığını da araştırabilirsiniz. Başka bir deyişle, risk değerlendirme soruları gencin anlattığı hikaye üzerinden konuşma sırasında sorulabilir ve birbirine bağlanabilir.

Tuzaklar

Gençlerle risk ve ihtiyaç değerlendirmesi görüşmeleri yaparken görüşmede konuşulan konular ve gençle kurduğunuz ilişkiye paralel olarak yaşayabileceğiniz bazı temalar vardır. Bu temaları tuzak olarak adlandırıyoruz çünkü gencin ihtiyaçlarına uygun rehabilitasyon ve koruma odaklı çalışmalar yapmanıza bu tuzaklar ket vurabilir ve size zorlayabilir. Karşınıza çıkma olasılığı olan tuzakları ve ilgili çözüm önerilerini şöyle sıralayabiliriz:

Kurtarma tuzağı, yetki görev ve sorumluluklarınızın dışında müdahale etmeye çalışmak ve gencin rehabilitasyon sürecinde tüm sorumluluğu üstlenmek olarak tanımlanabilir. Dene-timli Serbestlik uzmanı olarak kendi yetki ve sorumluluklarınızın bilincinde olmak ve gencin ihtiyaçlarını diğer kurumlar ve uzmanlarla işbirliği içinde karşılamaya çalışmanız önemlidir.

Öneri: Çocuk koruma modülünde belirtilen yönergeler dahilinde genci ilgili kurumlara yönlendirmeniz, bu yönlendirmenin sonuç vermemesi durumunda çocuk hakimi ve çocuk savcısı ile iletişime geçmeniz faydalı olacaktır. Örneğin, intihar riski olan bir gence terapötik bir müdahalede bulunmanız beklenmemektedir, bunun yerine genci bir ruh sağlığı profesyoneline, çocuk ergen kliniklerine veya terapi hizmeti veren belediyelere veya aile sağlığı merkezlerine bağlı çalışan psikologlara yönlendirmelisiniz. Kurtarma tuzağına düşmeniz sizin için yı-

raticı ve zorlayıcı olabilir. Terapötik müdahaleleri bu konuda uzman kişi ve kurumlara bırakmanız gencin yüksek yararı için de oldukça önemlidir. Sizin bu aşamada sorumluluğunuz, riskleri belirlemek, çocuk koruma görevinizi yerine getirmek, diğer kurumlara esgüdümlü çalışmak ve gencin Denetimli Serbestlik sürecini takip etmektir.

Kahraman tuzağı ise Denetimli Serbestlik Uzmanı olarak gencin iyiye doğru seyreden halini kendi başarınız olarak görmek ve bu başarıyı üstlenmektir. Gencin olumlu veya olumsuz davranışlarını kişiselleştirmek, bu davranışların sizinle ilgili olduğunu düşünmek de kahraman tuzağının bir parçası olarak kendini gösterir.

Öneri: Gençle işbirliği içinde çalışmalarınızı yürütmek, onun motivasyonuna ve becerilerine yönelik yönlendirmeler yapmak etkili olacaktır. Gencin ikinci ve üçüncü görüşmede iyiye gittiğini ve olumlu davranışları olduğunu gördüğünüzde bunları farkettiğinizi göstermeniz ve teşvik etmeniz çok önemlidir. Kitapçığımızda ergen gelişimi üzerine bilgilerde yer aldığı üzere, gencin özerklik ve yakınlık ihtiyaçlarını desteklemeniz ve olumlu veya olumsuz davranışlarının onun gelişimsel sürecinin de bir parçası olduğunu akılda tutmanızı öneririz. Bunun yanı sıra, gencin Denetimli Serbestlik sürecine dahil olana dek yaşamında pek çok evreden geçtiğini, aile, akran, okul-iş, mahalle yaşamında pek çok riske maruz kaldığını ve halen kalmakta olduğunu da aklınızda bulundurmakta fayda var.

Umutsuzluk tuzağı, Denetimli Serbestlik sisteminde çalışan memur ve uzmanların sıklıkla bahsettikleri bir temadır. Çeşitli kurumlara ve resmi kuruluşlara yaptığınız yönlendirmelerden bir sonuç alamamak sonucunda ‘zaten sistem işlemiyor’ veya ‘ben elimden geleni yapsam da hiç bir şey değişmeyecek’ gibi düşüncelere kapılabilirsiniz.

Öneri: Tıpkı umutsuzluğa düşen bir gençle çalışırken iyi giden temalara ve güçlü yönlerine vurgu yaptığımız gibi sistem içinde de *işleyen mekanizmaları* belirlemeniz ve bunları kullanmanız etkili olacaktır. Sistemde işleyen neler var? Hangi kurumlar-

dan veya kişilerden daha hızlı geri dönüş alıyorsunuz? Bunların yanı sıra, çeşitli kamu kuruluşlarındaki bağlantılarınızla iletişime geçerek konuyu kişisel düzeyde çözmeye çalışabilirsiniz. Çocuk Koruma Kanunu'na hakim olmanız da bu aşamada çok önemlidir, bu sayede hangi koşullarda çocuk mahkemesine giderek ne gibi kararlar çıkarttırabileceğinizi bileceksiniz. Gerekirse mahkemeden kayyum olarak atanabilir ve çocuğun koruma sürecini daha yakından takip edebilirsiniz.

Riskin içinde kaybolma tuzağı ise özellikle yüksek risk altında olan gençlerle çalışırken başınıza gelebilecek ve size zorlayacak bir tuzaktır. Bazı gençlerin oldukça kemikleşmiş ve uzun zamandır devam eden sorunları olabilir. Şüphesiz, Denetimli Serbestlik sistemi içinde sınırlı sayıda görüşme yaptığınız için bu risklerin hepsine odaklanmanız mümkün değildir.

Öneri: Bu tuzakla başa çıkmak için öncelikli olarak hangi risk ve ihtiyacın acil olduğunu belirlemeniz önemlidir. Görüşmeyi yaptığınızda, değiştirilemeyecek sorunlara ve geçmiş olaylara odaklanmaktan kaçının. Bunun yerine gencin değişime açık olduğu davranışları üzerine gitmeye çalışın. Bu sayede onu da sürece dahil etmiş ve işbirliği yapmış olursunuz.

Büyük beklentiler tuzağı, gerçekleşmesi çok büyük hedefler koymak ve büyük beklentiler içine girmektir. Denetimli Serbestlik'te karşınıza çıkan gençler pek çok zorluk yaşamış ve halen yaşamakta olabilir. Gençlerin bir anda değişmesini beklemeniz, yaptığınız yönlendirmelerin, kısa müdahalelerin, gencin gittiği programların çok hızlı etkisi olacağını düşünmeniz mümkündür, fakat gençlerin değişimi zaman alacaktır.

Öneri: Yaptığınız ilk görüşmeden itibaren gençle beraber hedefleri belirleyin. Hedefler, kısa vadeli, somut ve yapılabilir olmalı. Her görüşmede, bu hedefe ne kadar yaklaştığını değerlendirin. Görüşmelerde küçük adımlarla ilerlemeniz ve başarıları değerlendirmeniz hem gencin özgüvenini hem de değişim için motivasyonunu pekiştirecektir. Bu yaklaşım, sizin de tükenmişlik yaşamamanızın önüne geçecektir.

Çocuk Denetimli Serbestlikte Genel Etik, İlke ve Kurallar ve DENGİ Programı Kapsamında Uygulanması

1. Zarar Vermeme İlkesi

- Çocuk denetimli serbestlikte uzmanların uymaları gereken ilk etik kural, çocuk yükümlülere zarar verecek eylemlerden kaçınmaktır.
- Zarar verici eylemlere örnek olarak uzmanın görev ve statüsünü kullanarak çocuktan ve/veya aileden zorla bilgi alması, çocuğun refahı yerine bireysel veya kurumsal çıkarları gözetmesi, çocuğu değerlerini, tutumlarını, politik, dini ve ahlaki inançlarını açıklaması, yadsıması ya da değıştirmesi yönünde zorlaması, çocuğu cinsel, duygusal veya maddi anlamda sömürmesi ve/veya zaaflarından faydalanması gösterilebilir.

2. Yararlı Olma İlkesi

- Denetimli serbestlik süreci, çocuğun yüksek yararı ve ihtiyaçları gözetilerek planlanmalı ve yapılandırılmalıdır.
- Denetimli Serbestlik uzmanı çocuğun haklarına saygı gösterir ve bu haklara uygun şekilde Denetimli Serbestlik sürecini yürütür.

3. Yetkinlik ve Yeterlilik İlkesi

- Denetimli Serbestlik uzmanının, eğitim alıp yetkinliğini elde ettiğı alanda çalışması gerekir.
 - DENGİ Programı uygulayıcı eğitimine katılmış olan uzmanlar programı uygulamakta yetkindir.
- Denetimli Serbestlik uzmanı, kendi uzmanlık alanı kapsamındaki bir alanda herhangi bir çalışmaya girişmeden önce bu alan için yeterli mesleki bilgi, donanım, deneyime sahip olmalıdır. Gerekirse kaynaklar araştırmalı ve çalışmalıdır.
 - DENGİ Programı eğitimlerine katılan uzmanların uygulama öncesi program kitapçıklarını okuma, program

materyallerine, ölççeklerine ve protokolüne hakim olma sorumluluğu vardır. Uzmanlar, yetkinliklerini geliştirmek için kitapçıklarda belirtilen 'önerilen kaynakça listesinden' faydalanır.

- Denetimli Serbestlik uzmanı, çocuğun ihtiyaçlarının kendi uzmanlık alanının dışına çıkması durumunda gerekli yönlendirmeleri yapar.
 - Denge Programı'na dahil edilmiş bir çocuğun kendine zarar verme davranışı, intihar riski, madde kötüye kullanımı gibi davranışları olması durumunda yetkin bir ruh sağlığı uzmanına (klinik psikolog, psikiyatrist, psikolojik danışman vb) ve tedavi kliniklerine acilen yönlendirme yapılması, bununla birlikte tedavi tedbiri çıkarılması gerekir.
 - Çocuğun fiziksel ve cinsel istismarı, sömürülmesi, barınma, bakım, korunma ihtiyacı olması durumunda ise Çocuk Koruma Kanunu'nda belirtilen hükümlülükler uygulanır (bkz. Yönlendirme şeması).
 - Denetimli Serbestlik uzmanı, çocuğun ihtiyaç değerlendirmesini yapar, ilgili rehabilitasyon ve ceza infaz çalışmalarını yürütür ve gerekirse kısa süreli müdahaleler uygular.
 - Denetimli Serbestlik uzmanı çocuğa terapötik müdahalelerde (her türlü psikoterapi hizmetleri ve uygulamaları) bulunamaz. Bu müdahaleler mesleki yetkinliğinin dışındadır.
- Denetimli Serbestlik uzmanı işini yapmasını engelleyen kişisel güçlükler yaşaması halinde (örneğin: yaş, hastalık, vb. bir sebeple işine devam edemediği durumlar) bu durumu etik biçimde çözümleyecek girişimlerde bulunmalıdır.

4. Gizlilik İlkesi

- Denetimli Serbestlik uzmanı, çocuk yükümlünün bireysel görüşmelerde paylaştığı kişisel deneyimleri, diğer aile üye-

lerine, kamu veya sivil kuruluşlara, diğer meslektaşlara kimliğini belli edecek şekilde ifşa etmemelidir.

- Gizlilik ilkesi kamu veya kişisel fayda gözetilerek şu koşullarda ihlal edilebilir:
 - Çocuk yükümlünün paylaştığı bilgi suç unsuru oluşturan bir davranış ise,
 - Çocuk yükümlünün başka bir insana/insanlara net ve ani bir zarar verme olasılığı varsa
 - Çocuk yükümlü görüşmede konuşulanların ailesi ile paylaşılması konusunda onay verdiğinde
- Denetimli Serbestlik uzmanı, çocuk yükümlüye dair notlarını/kayıtlarını gizliliği koruyacak şekilde saklamalıdır.

5. Doğru Bilgilendirme Sorumluluğu ve Dürüstlük

- Denetimli Serbestlik uzmanı, çocuk yükümlü ile ilişki kurarken denetimli serbestlik sisteminin koşulları, çocuğun yükümlülükleri ve hakları, uzmanın sorumlulukları konusunda bilgi vermelidir.
 - DENGİ Programı'na katılan bir çocuk yükümlüye, programın amaçları, akışı, bitişi ve takibi hakkında bilgi verilmelidir.
 - DENGİ Programı kapsamında çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda bir değerlendirme ya da bir yönlendirme yaparken, çocuk yükümlüye bu süreç doğru bir biçimde aktarılmalıdır.
- Denetimli Serbestlik Uzmanı, yetkinlik (eğitim deneyimi, akademik dereceleri, ünvanları) ve deneyimini çocuk yükümlülere, kamuya, çalıştığı kuruluşa doğru tanıtmalıdır.

6. İnsan Haklarına Saygı ve Ayrımcılık Yapmama

- Denetimli Serbestlik uzmanı, cinsiyet, yaş, din, mezhep, dil, millet, ırk, etnisite, kültür, cinsel yönelim ve cinsel kimlik farkı gözetmesizin çocuk yükümlü ile rehabilitasyon ve ceza infaz çalışmalarını yürütür.

**UZMANLARA
YÖNELİK
UYGULAYICI
BECERİLERİ
EGZERSİZLERİ**

Egzersiz 1

Risk-İhtiyaç-Uygunluk

- İlk suçunu 9 yaşında işlemiş
- Ebeveynlerin suç geçmişi
- Geçmiş suç sayısı
- Çocuklukta şiddete/cinsel istismara maruz kalmak
- Çocuklukta çevresinde suç işleyenlere maruz kalmış olması
- Çocuklukta ebeveyn(ler)in ihmali
- Hamilelikte annenin sigara kullanımı
- Devam eden yetersiz ebeveynlik
- Devam eden madde kullanımı
- Ailesi kalabalık değil
- Suça yönelmiş arkadaş çevresi ile ilişkide
- Canlılara acımasız davranma, zarar verme
- Ailenin ekonomik durumunun kötü olması
- Gencin etnik kökeni
- Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
- Düşük zeka seviyesi
- Okulda arkadaşlarına zorbalık yapıyor
- Suçu “suç” olarak görmemek
- Gencin depresyonda olması
- Değişim için motivasyonu olmaması
- İşlevsel başa çıkma becerileri olması

- Empati ve acıma duygusunun olması
- Problem çözme becerilerinin olması
- Okul başarısının yüksek olması
- Ailenin ilgilenmesi, disiplini sağlaması
- Mahallesinde suç ve suç işleyenler olması
- Çevresinde olumlu model olabilecek yetişkinler olması
- Kolunda kesik izleri olması
- 12 yaşından önce sigara kullanmaya başlamış
- Müzik kurslarına düzenli devam etmesi

Egzersiz 2

Açık-uçlu Sorular Oluşturmak

Aşağıdaki kapalı uçlu soruları açık-uçlu sorulara çeviriniz. Size örnek olabilecek yanıtları Yanıtlar bölümünde bulabilirsiniz.

1 Eve sürekli geç geldiğin için anne babandan azar işitmekten bıkmadın mı?

2 Okula devamsızlık yaptığın için başının sürekli derde girmesinden seni rahatsız etmiyor mu?

3 Kız arkadaşına sürekli tehditler savurmasan daha güzel bir ilişkiniz olmaz mıydı?

4 Derslerine çalışmaya başlamazsan sınıfta kalacağını biliyorsun değil mi?

5 İnsanlara, özellikle öğretmenlerine, daha saygılı konuşsan onlar da sana daha iyi davranmazlar mı?

6 Sürekli başın polisle derde girmese hayatın daha güzel olmaz mıydı?

7 İşine zamanında gitmemeye devam edersen işten atılabileceğini biliyorsun değil mi?

8 Suç dosyan kabardıkça ileride iş bulma ihtimalin azalıyor olabilir mi?

9 Sürekli madde kullanmasan da kafan yerinde olsa daha düzgün kararlar almaz mısın?

10 Bu arkadaşlarıyla görüşmeye devam ettikçe başın dertten kurtulur mu sence?

Egzersiz 3

Destekleme Cümleleri

Aşağıdaki durumlara uygun destekleme cümleleri yazınız. Size örnek olabilecek yanıtları Yanıtlar bölümünde bulabilirsiniz.

- 1 Çalıştığınız gençlerden biri okulda zorbalığa uğramış ve okul yetkililerine giderek durumu bildirmiş.
- 2 Çalıştığınız gençlerden biri testler için yönlendirdiğiniz psikoloğa giderek değerlendirmelerini yaptırmış.
- 3 Çalıştığınız gencin ders notları bu dönem az bir yükseliş göstermiş.
- 4 Çalıştığınız genç uzak durmasını önerdiğiniz arkadaşlarının parti davetini reddetmiş.
- 5 Çalıştığınız genç geçen hafta bir atölyede çırak olarak işe başlamış.
- 6 Çalıştığınız genç eve sarhoş gelip kendisine ve annesine saldıran babası ile ilgili suç ihbarında bulunmuş.
- 7 Hafta boyunca akşamları ailesinin evde olması için koyduğu saate uyum sağladı. Geciktiği bir gün arayıp haber verdi.
- 8 Bugün görüşmeye gelmek için paraya ihtiyacı vardı. Hafta boyunca geçici bir işte çalışarak yol parasını kazandı.
- 9 Sorunları çok. Bugün görüşmeye geldi.

Egzersiz 4

Yansıtma

Aşağıda gençten duyduğunuz cümleleri (1) kendi kelimelerinizle ona tekrar edin veya (2) duyguyu yansıtın. Size örnek olabilecek yanıtları Yanıtlar bölümünde bulabilirsiniz.

1 Bugünlerde çok yorgun hissediyorum. Maddeden kurtulayım diye verdikleri ilaçlar beni altüst etti. Bu eziyette değer mi bilmiyorum!

2 Zaten bir sürü derdim var. Bir de bu görüşmeler çıktı. Sen de bir sürü soru sorup beni daha da geriyorsun.

3 Dediğin testleri yaptırmak istemiyorum. Hasta mıyım, değil miyim umurumda değil. Zaten yapılacak bir şey yok. Ne diye uğraşayım ki testle?

4 Okulda ne kadar uğraşsam boş! Zaten hocalar benden nefret ediyor.

5 Annem babam da hep kullandı. Ne var ben kullanıyorsam?

6 Bu işten iyi para kazanıyorum. Üç kuruş için garsonluk mu yapayım yani?

7 Umurumda değil. Büyüyünce de hiçbir şey yapmak istemiyorum.

8 Ben 17sine kadar hayatta kalır mıyım belli değil. Ne diye uğraşıyorum okuma yazma öğrenmekle!

9 Arada bir yatıp çıkmak iyi oluyor. Tatil gibi, yatak da var, yemek de var!

10 Sen hiç madde kullandın mı ki? Nereden anlayacaksın benim derdimi?

**GENÇLERE
YÖNELİK
EGZERSİZLER**

Egzersiz 5

Değişim Konuşması Kategorileri

İstek (içsel)	<ul style="list-style-type: none">• Kendin hakkındaki bir şeyi değiştirebilseydin bu ne olurdu?• Eğer küçük bir parçan daha farklı olmayı isteseydi tam olarak ne isterdi?• Kendin ve/veya ailen için nasıl bir hayat isterdin? Bu (sorunlu davranış) istediğin hayata nasıl katkıda bulunabilirdi?
Yapabilirlik (güven)	<ul style="list-style-type: none">• Eğer bunu değiştirmek istediğine karar verseydin nasıl yapardın?• Eğer bunu değiştirmek istediğine karar verseydin başarılı olacağına ne kadar güvenirdin?• Eğer bunu değiştirmek istediğine karar verseydin bunu engelleyebilecek şeyler neler olurdu?• Bunu durdurabileceğin ya da azaltabileceğin durumlar olduğunda bunu nasıl yapabiliyordun?
Neden (Değişimin Yararları)	<ul style="list-style-type: none">• Sonunda başardığını hayal etseydin, hayatın nasıl daha iyiye giderdi?• Eğer bunu değiştirmek isteseydin bunun ailene yararları neler olurdu?• Başarılı olanların sonrasındaki hayatlarıyla ilgili neler söylediğini düşünüyorsun?
Gereklilik (Olumsuz Sonuçlar)	<ul style="list-style-type: none">• hakkında neleri sevdiğinden bahsettin. Öte yandan, bunun kötü yanları neler?• Bu şekilde devam ettiğini varsayarak hayatına dönüp baktığında neler görüyorsun?• Eğer bunu değiştirmezsen neleri tehlikeye atmış olursun?• Ailen neler hakkında kaygılandıklarını söyler?• Dönüp baktığında'yı tekrar düşünmeni sağlayacak belirtiler neler olurdu?• Bunun yol açacağı en iyi ve en kötü senaryolar nasıl olurdu?

Egzersiz 6

Motivasyonel Soru Listesi

- yapıyor olmanın iyi yanları neler? yapıyor olmanın pek de iyi olmayan tarafları neler?
- yapıyor olman hayatında ne gibi problemlere yol açtı?
- Bu davranıştan/alışkanlıktan vazgeçsen sence hayatın nasıl değişir?
- Harekete geçsen ve bu değişimi yapsan senin için ödül ne olurdu?
- Diyelim bundan 1 yıl sonra, hayatında nelerin farklı olmasını isterdin?
- DS sürecin bittiğinde ne durumda olmak istersin? Nerede olmak istersin?
- Hangi durumlarda sakın kalmak/ayık kalmak/suçtan uzak durmak senin için zor oluyor?
- Üzerinde konuşabileceğimiz/çalışabileceğimiz konular şunlar (Notlarınızdan çıkardığınız listeyi gösterin). Önce hangisinden başlamak istersin?
- 1 ile 10 arasında, ... konusunda değişmek senin için ne kadar önemli? (isteğini sorun yapabilirliğini değil)
- Eğer gerçekten değişmek istesen, bunu yapabileceğine inancın 1 ile 10 arasında ne olurdu?
- Değişmek istesen bunu nasıl yapardın?
- Başka?
- Geçmişte neler işe yaradı?
- Bunu nasıl başarabilirsin?
- Senin ...yı başarman için ben nasıl destek verebilirim?

Egzersiz 7

Madde Kartları

Not: Bu sayfaları bir kart destesine kopyalayın ve kesin. Genç okuma yazma bilmiyorsa açıklayarak kartları gösterin. Takvime yazılacak kısaltmalar sol alt köşede gösterilmiştir.

Hayatımda hiç kullanmadığım maddeler	En az bir kere kullandığım maddeler
ALKOL Bira, Şarap, Rakı, Likör, Votka, Tekila vb. AL	NİKOTİN Tütün sigaraları, likid elektronik sigaralar, puro, pipo, nargile, nikotin bandı veya sakızı NİK
BONZAİ Spice, K2, Sentetik kanabinoid K2	ESRAR Ot, Haşhaş, Kanabis ESR
HİPNOTİKLER Barbitüratlar: Seconal (kırmızılar), Amytal (maviler), Nembutal (sarılar). HİP	SEDATİFLER Benzodiazepinler: Roche (Roş), Valium, Ativan, Xanax SED
HİPNOTİKLER Barbitüratlar: Seconal (kırmızılar), Amytal (maviler), Nembutal (sarılar). HİP	AMFETAMİNLER Uyarıcılar: Amfetamin, Adderall, Speed, Meth, Ritalin, Ice AMF
KOKAİN Taş kokain (Crack), Coke, Powder KO	HALÜSİNOJENLER LSD (Asit), Meskalin (Peyote), PCP, MDMA (Ekstazi), Mantar, Ketamin HAL
UÇUCULAR Tiner, Bali, Çakmak Gazı, Benzin UÇ	OPIATLAR Eroin, Morfin, Afyon, Methadon, Percocet, Oxy, Vicodin, Kodein, Krokodil OP
STEROİTLER ST	DİĞER MADDELER

Egzersiz 8a

Takvim Egzersizi

Yönerge

1 Takvimde resmi tatilleri ve görüşme yaptığınız günü X koyarak işaretleyin.

2 Görüşme yaptığınız günden geriye giderek son üç ayın takvimini gencin önüne koyun ve bu tarihler için sorular sorun.

3 Öncelikle, son üç ayda yaşanmış **OLUMLU** anıları sorun ve cevaba göre takvimde işaretleyin ve yazın:

“Bugün son üç ayın beraber bir gözden geçirmesini yaptım. Bu takvimde bazı resmi tatiller ve belirli gün ve haftalar işaretli. Son üç ayda yaşadığınız olumlu olayları veya güzel günleri bana takvim üzerinde gösterir misin?

(Örnek: doğumgünü, yılbaşı gibi kutlamalar, bayramlaşma, tatile gitme, işe başlama, bir yakınınızın evlenmesi vb)

4 Konuşulanları kısaca özetleyin ve ardından son üç ayda yaşanmış **OLUMSUZ** anıları sorun. Cevaba göre takvimde işaretleyin:

“Son üç ayda vegibi deneyimlerin olmuş. Peki son üç ayda ne gibi zor olaylar yaşadınız? Bunları bana takvim üzerinde gösterir misin?

(Örnek: okuldan uzaklaştırılma, aile ile çatışma, evden kaçma vb)

5 Kısa dönemdeki olayları konuştuktan sonra madde kullanımını sorun.

“Madde kartlarının üzerinden geçtiğimizde maddelerini hayatında en az bir kez kullandığını söyledin. Son üç ayda bu maddelerden hangilerini kullandın?”

(Söylediği maddeler için kartları ayırın.)

6 “Bu kullandığın maddeleri takvime yerleştirmeni istesem yaklaşık olarak hangi tarihlere ve günlere yerleştirdin?”
(Madde kısaltmalarını kullanarak takvimde işaretleyin.)

7 Her kullanılan madde için teker teker kullanımı yazdıktan madde kullanım davranışını genç ile beraber ortaya çıkarın ve yorumlayın.

“Takvime baktığında en çok ne gibi zamanlarda madde kullandığını görüyorsun?”

(Örnek: çalışmadığı/okula gitmediği günler, düzenli olarak haftasonları vb)

8 Madde kullanımı öncesi ve sonrasındaki olayları beraber tartışın.

“Takvimde dönemlerinde daha çok kullandığını görüyoruz, bu dönemlerde hayatında ne gibi olumlu veya olumsuz deneyimler var?”

(Örnek: Doğumgününde yüksek oranda alkol kullanımı, evden kaçtıktan sonraki iki gün esrar kullanımı, bonzai etkisindeyken kavgaya karışma vb)

9 İhtiyaçları ve kaynakları belirleyin.

“Bu zor dönemleri ne sıklıkla yaşıyorsun?”

“Ne kadar zamandır zor dönemlerin oluyor?”

“Sence bu dönemlerde ailenle, arkadaşların, çevren nasıl tepkiler verir?”

“Sana böyle dönemlerde ne iyi gelir?”

“Böyle zor durumlarda kaldığında kime gidersin?”

Notlar:

- Takvim egzersizini bitirdikten sonra dilerseniz bir kopyasını gence verebilirsiniz.
- Takvim egzersizini, alkol-madde kullanımı davranışının yanı sıra duygusal süreçler için de kullanabilirsiniz. Örneğin, öfke patlamaları yaşayan bir gencin saldırgan olduğu günleri işaretleyerek o günlere denk gelen olayları konuşabilirsiniz.

Egzersiz 8b

Örnek Takvim

Takvim egzersizi için A4 kağıdına basılı, gün ve tarih içeren ve resmi tatil günlerini gösteren bir takvim kullanmanızı öneririz. Takvim, içinde bulunduğunuz aydan itibaren geriye son 3 ayı kapsamalıdır. Bir aylık takvim olarak örnek aşağıda görülebilir.

NİSAN 2018						
Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23 Ulusal egemenlik ve çocuk bayramı	24	25	26	27	28	29
30						

→ YANITLAR

Yanıtlar - Egzersiz 1

SRF-Statik Risk Faktörü İHT-İhtiyaç (Dinamik Risk Faktörü)
UYG-Uygunluk

- SRF İlk suçunu 9 yaşında işlemiş
- SRF Ebeveynlerin suç geçmişi
- SRF Geçmiş suç sayısı
- SRF Çocuklukta şiddete/cinsel istismara maruz kalmak
- SRF Çocuklukta çevresinde suç işleyenlere maruz kalmış olması
- SRF Çocuklukta ebevyn(ler)in ihmali
- SRF Hamilelikte annenin sigara kullanımı
- İHT Devam eden yetersiz ebeveynlik
- İHT Devam eden madde kullanımı
- UYG Ailesi kalabalık değil
- İHT Suça yönelmiş arkadaş çevresi ile ilişkide
- İHT Canlılara acımasız davranma, zarar verme
- İHT Ailenin ekonomik durumunun kötü olması
- UYG Gencin etnik kökeni
- İHT Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
- UYG Düşük zeka seviyesi
- İHT Okulda arkadaşlarına zorbalık yapıyor
- İHT Suçu “suç” olarak görmemek

- İHT Gencin depresyonda olması
- UYG Değişim için motivasyonu olmaması
- UYG İşlevsel başa çıkma becerileri olması
- UYG Empati ve acıma duygusunun olması
- UYG Problem çözme becerilerinin olması
- UYG Okul başarısının yüksek olması
- UYG Ailenin ilgilenmesi, disiplini sağlaması
- İHT Mahallesinde suç ve suç işleyenler olması
- UYG Çevresinde olumlu model olabilecek yetişkinler olması
- İHT Kolunda kesik izleri olması
- SRF 12 yaşından önce sigara kullanmaya başlamış
- UYG Müzik kurslarına düzenli devam etmesi

Yanıtlar - Egzersiz 2

Açık-uçlu Sorular Oluşturmak

1 Eve geç gelişlerin anne ve babanla ilişkini nasıl etkiliyor?

2 Okula devamsızlık yapman ne gibi sorunlara yol açıyor olabilir?

3 Kız arkadaşınla daha uyumlu ve mutlu bir ilişki için sen neleri farklı yapabilirsin?

4 Sınıfını geçmek istediği biliyorum. Derslerine çalışmaya başlamak konusunda ne adınlar atmayı planlıyorsun?

5 Diğerlerine karşı sakın ve saygılı konuşman onların sana tavrını ne yönde etkilerdi?

6 Suç sayılan davranışlardan uzak durmanın olumlu yanları neler olurdu?

7 İşini elinde tutmak için senden nasıl davranman, neler yapman bekleniyor?

8 Suç dosyanın artmasının ne gibi dezavantajları olabilir?

9 Yoğun madde kullanımının olumlu yanları neler, olumsuz yanları neler sence?

10 Suça eğilimli arkadaşlarınla görüşmeyi kesmek için hangi konularda zorlanıyorsun?

Yanıtlar - Egzersiz 3

Destekleme

- 1 Böylesi zor bir durumda kaldığında gidip müdür yardımcısına durumu bildirmen ne kadar iyi problem çözme becerilerin olduğunu gösteriyor.
- 2 Psikoloğa giderek değerlendirmelerini yaptırdığın için teşekkür ederim. Bu bize çalışmalarımızda oldukça hız kazandıracak.
- 3 Ders notları yükseltmeyi nasıl başardın?
- 4 Bu parti davetini reddederek birçok gencin zorlandığı bir durumun üstesinden gelmeyi başarmışsın. Nasıl başardın bunu?
- 5 Bu işi bulmak için çok çaba sarf ettiğin görülüyor. Tebrikler!
- 6 Eve sarhoş gelip sana ve annene saldıran baban ile ilgili suç ihbarında bulunmuşsun. Bunu yapman iyileşmek ve huzurlu bir aile ortamında yaşamak konusunda ne kadar kararlı olduğunu gösteriyor.
- 7 Hafta boyunca eve geliş saatleri konusunda gösterdiğin uyum bize çalışmalarımızın meyvesini verdiğini ve senin büyük ilerlemeler kaydettiğini gösteriyor.
- 8 Bu yaptığın çok önemli. Senin bir konuda karar verdiğinde yapamayacağın bir şey olmadığını, problem çözme becerilerinin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyor.
- 9 Bir sürü zorluğa rağmen bugün görüşmeye geldiğin için teşekkür ederim.

Yanıtlar - Egzersiz 4

Yansıtma

İlaçların sana oldukça yorgunluk ve sıkıntı yaratıyor.
1 Sonunda işe yarayıp yaramayacağından da emin değilsin sanırım.

Yaşadığın olaylardan oldukça bunalmışsın. Yapacağımız görüşmeler de sende gerginlik yaratıyor gibi görünüyor.

3 İçinde bulunduğun durumla ilgili bir şeyler yapabileceğimiz konusunda umutsuzsun diye anlıyorum.

4 Okulda hocaların senden nefret ettiğini ve ne yaparsan yap işe yaramayacağını düşünüyorsun.

5 Anne ve babanın madde kullanmasına tanık olduğun için bunun sana normal geldiğini söylüyorsun.

6 Daha az para kazanacağı için bu iş yerine garsonluk yapmayı tercih etmeyeceğini söylüyorsun.

7 İyice yorulduğun ve bunaldığın sanırım bu süreçten.

8 Yaptığın işler yüzünden hayatın tehlike altında ve sen bu hayatı daha iyiye götürmek için çaba harcamanın anlamsız olduğunu düşünüyorsun.

9 Dışarıdaki hayat senin için o kadar yorucu ki hapishanede olmak bile daha iyi diye düşünüyorsun.

10 İçinde bulunduğun durumu anlayamayacağımı düşünüyorsun.

→ MAKALE

Türkiye’de Denetimli Serbestlik Personeli ile Katılımcı Araştırma:

Odak Grup Bulguları

Gizem Erdem^{*a}, Ayşe Esra Tuncer^{a,b}, Ommay A. Safi^a, Banu Çankaya^c, Murat Ergin^a, Ramazan Aydoğan^{d,e}

Makale Özeti

Not: Bu makale, *Journal of Social Work* dergisinde Nisan 2018’de İngilizce olarak basılmıştır. Makalenin orijinaline <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1468017318768181> linkinden ulaşılabilir. Makaleye konu olan araştırma, Koç Üniversitesi Tohumlama Fonu (Proje no: SF.00025) ve Koç Üniversitesi Sosyal ve İnsani Bilimler Fakültesi Dekanlığı tarafından fonlanmıştır. Araştırma yürütücüsü Yard. Doç. Dr. Gizem Erdem’dir. Adalet Bakanlığı’ndan veri toplamak üzere araştırma izni 19/06/2015 tarihinde (seri no: 46985942/592/101277), makalenin yayın izni ise 14/02/2018 tarihinde (seri no: 46985942-773-E.146/22516) alınmıştır.

Giriş

Denetimli serbestlik, kişinin işlediği suç nedeniyle tutuklanmasının ya da hüküm giymesinin ardından cezasını toplum içinde çekmesini öngören, hapis cezasına alternatif toplum temelli bir infaz sistemidir (Altıntoprak ve ark., 2014). Denetimli serbestlik 5402 sayılı yasa dahilinde 2005 yılından beri ülkemizde uygulanmaktadır (Kamer, 2009). Bilindiği üzere, tedbir altında olan yükümlülere yönelik infaz ve iyileştirme çalışmalarının planlanması, denetlenmesi ve gözetimi denetimli serbestlik müdürlüğü personeli tarafından yürütülmektedir (Tuncer ve Duru, 2013). Personel, hem iyileştirme hizmetlerini hem de cezanın infazı ve yükümlünün takibine ilişkin hizmetleri yü-

rtmektedir (Ada ve Peker, 2012). Personelin bilgi ve becerilerini geliştirme amacıyla Adalet Bakanlığı bünyesinde hizmet içi eğitimler verilmekte ve Avrupa Birliği lkeleri ve çeşitli üniversitelerle ortak eğitim projeleri yrtlmektedir. Denetimli Serbestlik personelinin iş deneyimlerinin incelenmesi ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, ileride yapılacak eğitim programlarının daha etkili ve verimli olmasını sağlayacak ve daha kapsamlı eğitimlerin geliştirilmesi için bilgilendirici olacaktır. Bu çalışmada, denetimli serbestlik personelinin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara yönelik çözümler üretilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmalar, denetimli serbestlik personelinin oldukça yoğun iş yükü olduğunu göstermektedir. Örneğin, ABD’de yapılan çalışmalarda, bazı uzman ve memurların iş yükü nedeniyle ruhsal ve fiziksel tükenmişlik hissettikleri (Salyers ve ark., 2015; Slate ve ark., 2003; White ve ark., 2005; 2015; Wirkus, 2015) ve bu tükenmişlik sendromunun kalp hastalıkları, yüksek tansiyon, ülser ve migren gibi fiziksel (Cohen, 1996; Maddock ve Pariente, 2001; Schnall ve ark., 1990; Slate ve ark., 2000) ve madde bağımlılığı, alkolizm, depresyon gibi ruhsal (Thoits, 2010; Maslach ve ark., 2001; Gayman ve Bradley, 2013) problemler yaşamalarına neden olduğu görülmüştür. Denetimli serbestlik personelinin hem rehabilitasyon hem de ceza infaz sistemindeki sorumlulukları nedeniyle, diğer ceza infaz kurumlarında çalışan personele göre oldukça yüksek iş stresi yaşadıkları bildirilmiştir (Altın, 2016).

Buna karşın, denetimli serbestlik personeline yönelik destek ve eğitim çalışmaları oldukça sınırlıdır. Öncelikli olarak eğitimler, denetimli serbestlik uzmanlarına yönelik geliştirilmiştir ve bu eğitimlerin içinde ne çıkan bazı modeller Risk-İhtiyaç Belirleme- Uygulama (RNR; Bonta ve ark., 2010; Bonta ve Andrews, 2007; Gannon ve Ward, 2014), Stress Sağaltımı (Stress Inoculation; Novaco, 1980) ve Motivasyonel Görüşme yöntemleri (Anstiss, Polaschek ve Wilson, 2014; Austin, Williams ve Kilgour, 2011; McMurrin, 2009; Raynor, Ugwuğike ve Vanstone,

Tablo 1. Örneklemin sosyo-demografik özellikleri

		n = 57 Personel	n = 5 Yönetici
Cinsiyet			
Kadın	f (%)	20 (35.1%)	1 (20%)
Erkek	f (%)	37 (64.9%)	4 (80%)
Yaş	Ortalama(SD)	28.04 (4.65)	40.2 (11.43)
Eğitim durumu			
Lise mezunu	f (%)	13 (23.2%)	0
Üniversite mezunu	f (%)	40 (71.4%)	4 (80%)
Lisansüstü mezunu (yüksek lisans ya da doktora)	f (%)	3 (5.4%)	1 (20%)
Medeni Hal			
Bekar, ilişkisi yok	f (%)	26 (46.4%)	1 (20%)
Bekar, ilişkisi var	f (%)	12 (21.4%)	0
Evli	f (%)	15 (26.8%)	4 (80%)
Boşanmış	f (%)	3 (5.4%)	0
Denetimli Serbestlik personeli olarak çalışma deneyimi			
Bir yıldan az	f (%)	4 (7.1%)	0
1-2 yıl	f (%)	33 (58.9%)	1 (20%)
3-4 yıl	f (%)	10 (17.9%)	1 (20%)
5 yıl ya da daha fazla	f (%)	9 (16.1%)	3 (60%)
Daha önce Adalet Bakanlığı'na bağlı başka bir birimde çalışmış mı?			
Evet	f (%)	10 (17.9%)	4 (80%)
Hayır	f (%)	46 (82.1%)	1 (20%)
Şu anda denetlediği yükümlü sayısı	Ortalama(SD)	207.39 (66.71)	0
Daha önce Denetimli Serbestlik ile ilgili eğitim almış mı?			
Evet	f (%)	42 (75%)	5 (100%)
Hayır	f (%)	14 (25%)	0

2014) olarak sıralanabilir. Bu modellerin ortak amacı, uzmanların yükümlülerle daha iyi iletişim kurmalarını sağlamak ve iletişim becerilerini geliştirmektir. Fakat ülkemizde bu modellerin kültürel uygunluğu ve kabul edilebilirliği incelenmemiştir. Bununla birlikte bu eğitimler denetimli serbestlik uzmanlarına yönelik olup, memurların ihtiyaçlarını kapsamamaktadır. Denetimli serbestlik personelinin iletişim becerilerinin geliştirilmesine ek olarak başka ne tür eğitim ihtiyaçları olduğu üzerine de kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

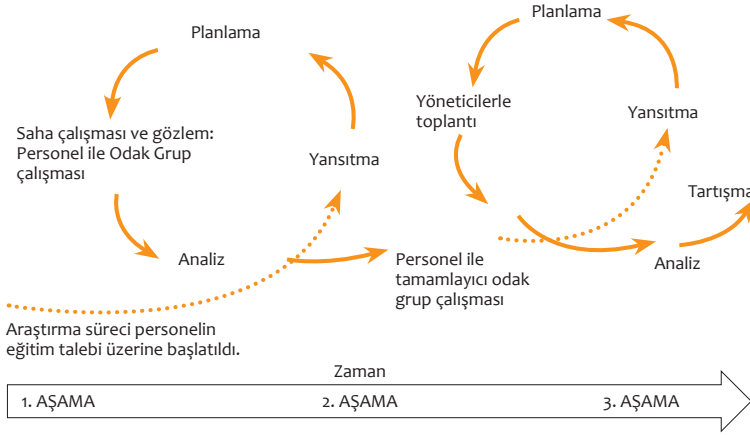
Bu bulgulardan hareketle, denetimli serbestlik personelinin iş deneyimlerine yönelik ve kendi iş yapılarına uygun eğitim programları geliştirilmesi gerektiği açıktır. Bugüne dek geliştirilmiş eğitim programları, yükümlülerle görüşme tekniklerine odaklanan çoğunlukla profesyonel gelişime yönelik programlardır. Fakat, hem memurların hem de uzmanların esenliği ve iyiliğine yönelik eğitimlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma, katılımcı araştırma yöntemi ile denetimli serbestlik personelinin çalışma deneyimlerini ve eğitim ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın bir başka amacı da belirlenen ihtiyaçlara yönelik çözüm önerileri sunmak ve ileride geliştirilecek eğitim programlarına ışık tutmaktır.

Yöntem

Proje, Freire'in (1970) katılımcı araştırma metodolojisi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan uzman ve memurlar, bulguların analiz edilmesi ve tartışılması sürecine aktif dahil olmuştur. Araştırma sürecini oluşturan üç ana aşama, Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma deseni ve katılımcı araştırma süreci

Araştırma, İstanbul'da bulunan Denetimli Serbestlik bürolarından birisinde Haziran – Aralık 2015 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışmaya, toplam 62 Denetimli Serbestlik personeli katılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de görülebilir. Personelin %35,1'i kadın ($n = 20$), %64,9'u erkektir ($n = 37$) ve ortalama 28,04 yaşındadır (Standart sapma = 4,65). Personelin, Denetimli Serbestlik sisteminde çalışma süreleri 6 ay ile 10 yıl arasında değişmektedir ve personel başına düşen vaka sayısı ortalama 207,39'dur (Standart sapma = 66,71). Buna ek olarak, 10 (%17,9) Denetimli Araştırmaya katılan yöneticilerin çoğu evli ve erkektir (%80). Eğitim seviyeleri üniversite mezunu ya da üzeridir ve çoğu Denetimli Serbestlik yasası yürürlüğe konulduğundan beri bu görevde çalışmaktadır. Yöneticiler, Denetimli Serbestlik, cezai adalet sistemi ve rehabilitasyon servisleri üzerine birçok mesleki eğitim almışlardır. Bir yönetici, saha çalışması amacıyla Avrupa'da eğitim aldığını belirtmiştir. Serbestlik personelinin önceden hapishanelerde çalışma deneyimi varken, 42 (%75) personelin yükümlü rehabilitasyonu veya hukuki yaptırım hakkında ek eğitim aldığı görülmüştür.

Araştırma deseni ve süreci

Bu araştırma, birbirlerine döngüsel bir biçimde bağlı olan üç aşamada sürdürülmüştür (Şekil 1). İlk aşamada uzmanlar ve me-

murlar demografik bilgilerin ve iş deneyimlerinin sorulduğu kısa bir form cevaplamış, ardından odak grup çalışmasına katılmışlardır. Odak grup çalışmaları Haziran 2015'te her biri 8-10 kişilik altı grup olacak şekilde eşzamanlı yürülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, personelin günlük iş rutinleri, çalıştıkları yükümlülerin özellikleri, zorlandıkları vakalar, ve personelin bu vakaları nasıl ele aldıkları üstüne sorular içermektedir. Bu sorular, eğitim ihtiyaçları ile ilişkili yöneltilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Odak grup protokolü ve birinci aşama için yarı yapılandırılmış görüşme soruları

Süreç: Görüşmeciler ve sekreter katılımcıları karşılar, kendilerini tanıtarak araştırma ile ilgili bilgi verir.

Tanışma protokolü: “Bu toplantıyı sizi daha yakından tanımak ve bir denetimli serbestlik personeli olarak deneyimlerinizi dinlemek adına düzenledik. Burada paylaşacağınız bütün bilgilerin gizli tutulacağını ve kesinlikle kimlikleriniz belirli olacak bir şekilde paylaşılmayacağını hatırlatmak isteriz.”

Sorular:

1. Lütfen denetimli serbestlik personeli olarak normal bir iş gününüzü anlatınız.
2. Sizce ideal bir denetimli serbestlik personelinin nasıl özellikleri olmalıdır?
3. Şu anda çalıştığınız yükümlüleri nasıl tanımlarsınız? Onlarla iletişim kurmak için ne gibi stratejiler kullanıyorsunuz? (Ek sorular: Daha önce zor bir yükümlü ile çalıştınız mı? Ne zaman? Bu vakanın nasıl ve ne açıdan daha zorlayıcı olduğunu açıklar mısınız?)
4. Yeni işe başlayan bir denetimli serbestlik memuruna veya uzmanına ne gibi tavsiyelerde bulunurdunuz? Bu memurun/uzmanın işe daha iyi hazırlanmak için ne gibi eğitimler alması gerektiğini düşünüyorsunuz?
5. Yükümlülerle bugüne dek iş deneyiminizi düşündüğünüzde, hangi stratejileriniz daha çok işe yaradı? Hangileri hiç işe yaradı?

İkinci aşamada araştırmacılar odak grup çalışmasından çıkan ortak temaları analiz ederek Denetimli Serbestlik personeli ile ikinci bir odak grup çalışması gerçekleştirmiştir Tablo 3). Bu toplantıda, araştırma sonuçları personel ile paylaşılmış ve tartışılmıştır. Üçüncü aşamada ise personel ile yapılan görüşmelerde derlenen temalar ve çözüm önerileri, eēitim ihtiyaçları ile birlikte yöneticilere sunulmuştur. Katılımcı araştırma yönteminin kullanılması, sonuçların çözüm odaklı ve pratik bir şekilde yorumlanıp personele ulaştırılmasını saēlamıřtır.

Tüm araştırma prosedürleri, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu (Protokol no: 2015.126.IRB3.060) ve Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüēü tarafından onaylanmıştır (Seri no: 46985942/592/101277).

Veri analizi

Görüşmeler sırasında görüntülü veya sesli kayıt alınmamıştır, bunun yerine gözlemciler ve moderatörler not tutmuştur. Tutulan notlar birleştirilerek “Demografik Form” ve “İş Deneyimi Formu” bilgileri ile beraber niteliksel olarak analiz edilmiştir. İlk ve ikinci yazar, notları bireysel olarak okumuş, kodlamış ve ardından analizlerini paylaşmıştır. İlk adımda, genel tema ve kategoriler çıkarılmıştır. Ana analiz, baş araştırmacı tarafından önceden hipotez oluşturulmasını gerektirmeyen, veriden temalar çıkarma üzerine kurulmuş olan Temellendirilmiş Kuram (Denzin ve Lincoln, 2005; Strauss ve Corbin, 1990) kullanılarak yapılmıştır. Kategori ve temaların oluşturulmasında personelin aktif katılımı, analiznin döngüsel bir şekilde yapılmasına yol açmıştır.

Bulgular

Birinci Aşama: Denetimli serbestlik personeli ile yapılan odak grup çalışması bulguları

Birinci aşamada, uzmanlar ve memurlarla yapılan görüşmeler sonucunda dört temel ihtiyaç ve tema belirlenmiştir. Bunlar,

mesleki eğitim, fiziksel çalışma koşullarına dair ihtiyaçlar, geribildirim-onaylanma ihtiyacı ve risk ölçüm araçlarının geliştirilmesi olarak sıralanmıştır.

Mesleki eğitim ihtiyaçları: Personelin büyük çoğunluğu, göreve başladıkları ilk 6 ayda yoğun bir ceza-infaz eğitiminden geçtiğini belirtmiştir. Personel, bu eğitimin yanı sıra yükümlülerin rehabilitasyonuna yönelik daha farklı eğitimlere ihtiyaç duymaktadır. Öncelikle, yükümlülerle iletişim becerileri, görüşme teknikleri gibi temel klinik becerilere yönelik eğitimlerin faydalı olacağına değinilmiştir. Bunun yanı sıra, klinik ölçme ve değerlendirme ile temel tanı koyma kriterleri (örn. Psikopatoloji bilgisi) konusunda eğitimlere ihtiyaç duyulduğu konuşulmuştur.

Fiziksel çalışma koşullarına dair ihtiyaçlar: Personel, yükümlülerle etkili iletişim kurmanın, yükümlü ile güven ilişkisi kurmaya dayandığını belirtmiştir. Bu nedenle, yükümlülerle bireysel görüşme yapmak için özel oda ve ofis temin edilmesine ihtiyaç duyduklarını söylediler.

Geribildirim ve onaylanma ihtiyacı: Yapılan görüşmelerde, işe yeni başlayan personele deneyimli memur ve uzmanların yardımcı olduğu ve gerektiğinde eğitim verdiği belirtilmiştir. Fakat, özellikle uzmanlar düzenli süpervizyona ve hizmet içi eğitimler gereksinim duymakta, performans değerlendirmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Uzmanlar, çalıştıkları yükümlülerin tekrar suç işleyip işlemediklerini, uyguladıkları programın ne derece başarılı olduğunu öğrenmek istemektedirler. Bazı memurlar ve uzmanlar, zaman zaman amirlerinden onay görmeyen de kendileri için önemli olduğunu belirtmiştir.

Risk ölçüm aracı ile ilişkili ihtiyaçlar: Personel, risk ölçüm araçlarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uygulaması 20 dakika sürmesi gereken risk ölçüm aracının (ARDEF) uygulanması 90 dakikaya dek sürmektedir. Özellikle vaka sayısı yüksek olan personel için ARDEF formunun doldurulması oldukça zaman almaktadır ve daha verimli kullanabilecekleri bir ölçüğe ihtiyaçları vardır. Bir başka problem ise, bazı yükümlülerin bu

ölçeğin nasıl işlediğini öğrendikleri için istenilen cevabı vermemeleridir. Bu problemin çözümüne yönelik memurların önerisi risk ölçüm aracının yenilenmesi ve güncellenmesi yönündedir.

İkinci Aşama: Denetimli serbestlik personeli ile bulguları tartışılması

Araştırmanın ikinci aşaması Ekim 2015'te gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde personel ile görüşmeler yapılmıştır. Personel, odak grup çalışmalarının ve ardından verilen eğitimlerin kendileri için oldukça olumlu geçtiğini belirtmiştir. Çalışmanın, personel arasında birlik ve beraberliği arttırdığı gözlemlenmiştir. Odak grup toplantılarının bulguları tartışıldığında, personel özellikle eğitim ihtiyaçları ve risk ölçüm araçlarının güncellenmesi konularının ön planda olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü Aşama: Yöneticilerle Odak Grup Çalışması

Yöneticilerle yapılan görüşme, Kasım 2015'te gerçekleşmiştir. Toplantıda personelin ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılamaya dönük çözüm önerileri konuşulmuştur. İlk iki aşamadan çıkarılan dört ana tema ve personelin acil olarak adlandırdıkları mesleki eğitim ve yeni risk ölçüm aracı ihtiyacı yöneticilere sunulmuştur.

Mesleki eğitim ihtiyacına ilişkin düşünce ve olası çözümler:

Yöneticiler, 'eğitici eğitimleri'nin düşük masraflı ve verimli olmasından dolayı tercih ettiklerinin arkasında durdular. Fakat, personelin görüşme becerileri ve değerlendirme yetilerini iyileştirmek adına eğitim programları yapılabileceği belirtildi. Denetimli Serbestlik Memur ve Uzmanlarının iş tanımlarının düzenlenerek daha açık bir hale getirilmesi olarak başka bir çözüm olarak üretildi. Aynı zamanda, Denetimli Serbestlik sisteminin diğer devlet organları ile (örneğin Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile) daha koordineli çalışması gerektiği üzerinde duruldu. Çoğu personelin kendi görev tanımı ve yetkileri dışına çıkamadığını fakat yükümlülerin reha-

bilitasyonu konusunda sorumlu hissettiği belirtildi. Bu nedenle AMATEM, bakanlıklar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmanın önemi vurgulandı.

Tablo 3. İkinci aşama odak grup toplantısı yarı yapılandırılmış görüşme soruları

Süreç: Araştırmacı ve sekreter personeli karşılar, katılımcılara sorumluluk ve haklarını açıkladıktan sonra birinci aşamadaki odak grup çalışmasında konuşulan konuların üzerine tartışmayı başlatır.

Tanışma protokolü: “Bu toplantıyı, yaz döneminde düzenlediğimiz odak grup toplantılarındaki deneyimleriniz hakkında konuşmamız için planladık. Sizlerin denetimli serbestlik memurları ve uzmanları olarak ihtiyaç ve deneyimlerimizi bize aktarmanızın çok değerli olduğuna inanıyoruz. Bu toplantıda, çözüm önerilerinizi ve geribildirimlerinizi duymak istiyoruz. Başlamadan önce, burada paylaşacağınız bütün bilgilerin gizli tutulacağını ve kesinlikle kimlikleriniz belirli olacak bir şekilde paylaşılmayacağını hatırlatmak isteriz.”

Sorular:

6. Odak grup toplantılarına katılımınız sizi nasıl etkiledi? Bu deneyimi nasıl tasvir edersiniz?
7. Sizce ilk odak grup çalışması sizin mesleki uygulamalarınızı ya da bir memur/uzman olarak günlük ihtiyaçlarınızı etkiledi mi? (Evet/Hayır) (Ek soru: Potansiyel olumlu ve olumsuz etkiler sorulabilir) Nasıl? Örnek verebilir misiniz?
8. Odak grup toplantılarında sizce en çok hangi konular ön plana çıktı? Olası çözümler için sizce düşünülmesi gereken en önemli konu nedir?
9. Araştırmacılar olarak öne çıkan temaların eğitim ihtiyaçları, çalışma koşulları, ölçüm araçları ve onaylanma ihtiyacı olduğunu gözlemledik. Bu konular hakkında ne düşünüyorsunuz? (Ek soru: Sizce bu konular önemli mi? Başka konu ya da tema öneriniz var mı?)
10. Yöneticilerinizin bilmesini ve harekete geçmesini istediğiniz ne gibi sorunlar var? Bu konu sizce neden önemli?

Daha etkili bir risk ölçüm aracına ilişkin düşünce ve olası hareket planları: Yöneticiler, yeni bir risk ölçüm aracına gereksinim olduğunun farkında olduklarını ve bunun üzerinde çalışmalara başlanıldığını belirttiler. Başka bir çözüm ise yurtdışında kullanılan kanıta dayalı ve etkili risk ölçüm araçlarının Türkiye'ye uyarlanması yönünde oldu. Ayrıca, Denetimli Serbestlik sisteminde düzenli istatistiklerin tutulması ve mükerrer suç istatistiklerinin bildirilmesi üzerinde duruldu.

Fiziksel çalışma koşullarına dair ihtiyaçlar: Yöneticiler, personelin belirttiği problemleri anladıklarını, bireysel ofislerin ve özel çalışma alanlarının sağlanması yönünde girişimleri olduğunu belirttiler.

Geribildirim ve onaylanma ihtiyacı: Personelin performans değerlendirme ve süpervizyon ihtiyaçlarına yönelik mentorluk sistemi bir çözüm olarak tartışıldı. Bu sayede süpervizyonun daha düzenli ve verimli bir şekilde verilmesinin sağlanabileceği konuşuldu. Ayrıca, personelin iş stresi ile başa çıkma yöntemlerini teşvik etmek ve personeli motive etmek amacıyla kurum içi sosyal aktivitelerin ve programların düzenlenebileceği üzerinde duruldu. Araştırmacılar buna ek olarak çalışanlara yönelik psikososyal destek programları düzenlenebileceğini önerdiler. Denetimli Serbestlik personelinin esenliği yönünde eğitim ihtiyaçları ile profesyonel gelişimin birlikte ele alınması gerektiği üzerinde duruldu.

Tartışma

Yapılan araştırmalar, Denetimli Serbestlik personelinin tükenmişlik sendromu, rol çatışması ve fazla iş yükü gibi nedenler ile iş performanslarının ve iş memnuniyetlerinin düştüğünü göstermektedir (Salyers ve ark., 2015; Slate ve ark., 2003; White ve ark., 2005; 2015; Wirkus, 2015). Türkiye'de Denetimli Serbestlik sistemi ise oldukça yenidir ve personelin iş deneyimleri ve eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi üzerine yapılan akademik çalışmalar kısıtlıdır (Altın, 2016). Bu faktörlerin belirlenmesi,

personelin iş performansını ve memnuniyetini arttırmak ve yükümlülerle daha etkin çalışmalarını sağlaması açısından önemlidir.

Şu ana kadar Türkiye’de Denetimli Serbestlik üzerine yapılmış araştırmalar çoğunlukla tanımlayıcı niteliktedir. Araştırmaların bu özelliği, Denetimli Serbestlik’te çalışan memur ve uzmanların işte yaşadıkları problemler için kullanışlı çözümler üretme ihtimallerini göz ardı etmesine sebep olmuştur. Bu araştırma ise Freire’nin (1970) katılımcı ve çözüm odaklı araştırma yöntemlerini kullanarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Bu yöntemle, memurlar ve uzmanlar, araştırma sürecine etkin katılım göstererek kendi iş deneyimleri ve ihtiyaçları üzerine düşüncelerini belirtmişler ve bu yönde etkin çözüm önerileri geliştirmişlerdir.

Araştırmacılar ise odak grup toplantıları düzenleyerek yöneticiler ve personel arasında bir köprü oluşturmaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonuçları Denetimli Serbestlik personelinin acil ihtiyaçları ve yöneticilerin bu ihtiyaçlar hakkındaki düşünceleri üzerinden, kanıta dayalı, kültüre duyarlı mesleki eğitim ve dayanışma programlarının yanında Türkiye’de Denetimli Serbestlik personeline uygun bir risk ölçüm aracı oluşturmak için rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Personel, gelecekte müdahale edilmesi gerektiğini düşündükleri dört ana tema tanımlamıştır: a) mesleki eğitim ihtiyaçları (genellikle klinik değerlendirme, tanı koyma ve mülakat becerileri üzerine) b) yükümlülerin gizliliğini korumaya ve güvenliğini sağlamaya ve Denetimli Serbestlik’e daha kolay ulaşmaya yönelik, fiziksel çalışma koşullarına dair ihtiyaçlar c) geribildirim ve onaylanma ihtiyacı ve d) daha etkili bir risk ölçüm aracı ile ilişkili ihtiyaçlar. Personel, bu ihtiyaçlar içerisinde mesleki eğitim ve risk ölçüm aracının geliştirilmesi konularının öncelikli olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan yöneticilerin, eğitim ve risk değerlendirme ihtiyaçlarının farkında oldukları görülmüştür. Yöneticiler, daha uzun soluklu, kurumlar arası

işbirliğini ön gören kalıcı çözümler geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Tüm odak grup toplantılarında tartışılan ihtiyaçlar ve çözüm önerilerinin Denetimli Serbestlik'te ceza infazdan çok rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi ve kurumsallaştırılması ile ilgili olduğu görülmüştür. Örneğin, daha kısa ve kullanışlı bir risk ölçüm aracına ihtiyacı olan personel, yükümlülerin risk seviyesini ölçerek gerekli yardımı almalarını sağlamak istemektedir. Personelin klinik tanı koyma becerilerine sahip olarak, psikolojik rahatsızlığı olan yükümlüleri fark edip gerekli birimlere aktarması gerekmektedir. Yöneticiler ise rehabilitasyon için diğer kurumlardan yardım istenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye'de özellikle medyada Denetimli Serbestlik üzerine etiketleyici yayınların yapıldığı ve kamu oyunun suçun rehabilite edilmesi yerine daha ağır cezalandırılması gerekliliğine olan inancı düşünüldüğünde oldukça ilginçtir. Bu araştırma, personelin ve yöneticilerin Denetimli Serbestlik modelini uygularken rehabilitasyona yönelik adımlar atmak istediklerini, fakat bu konuda oldukça zorlandıklarını göz önüne sermektedir.

Mesleki eğitim ihtiyaçları ile ilişkili araştırma bulguları, Denetimli Serbestlikle ilgili yapılan diğer araştırmalar ile paraleldir. Personelin daha kısa mesleki eğitim programlarını ve ölçüm araçlarını tercih ettikleri ve buna ek olarak da becerilerini geliştirmek için düzenli süpervizyona ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar Risk-İhtiyaç Belirleme-Uygulama (RNR: Bonta ve ark., 2010; Bonta ve Andrews, 2007; Gannon ve Ward, 2014) modeli ile uyuşmaktadır. Gelecek araştırmalar bu modelin Türkiye'de cezai adalet sistemine adapte edilmesini sağlamalıdır.

Bunun yanında, bu araştırmaya katılan personel, yükümlülerin hayatına olumlu müdahaleler yapmak istediklerini, diğer kuruluş ve profesyonellerle birlikte çalışmaya açık olduklarını belirtmişlerdir. Bu istekleri onların Denetimli Serbestlik uygulaması-

nın yararı konusunda iyimser olduklarını, fakat teşvik edilmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Bu amaçla, yeni memur ve uzmanlar için mentor programlarının ve düzenli süpervizyonların uygulanması personelin moralini yükseltmek için yararlı olabilir. Bir başka etken ise ortak çalışma ortamıdır. Odak gruplarına katılan personelde grup uyumu görülmesi, farklı ünvanlara sahip ve farklı birimlerde çalışan personelin ortak sosyal aktivitelere katılmasının fayda sağlayacağını bir örneği olmuştur.

Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Katkıları

Araştırmaya katılan personel, tek bir Denetimli Serbestlik bürosundan seçilmiştir. Türkiye’de diğer Denetimli Serbestlik bürolarındaki çalışanların, farklı deneyim ya da ihtiyaçları olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Buna ek olarak, bu araştırmada personelin ve yöneticilerin düşünceleri üstüne yoğunlaşmıştır, yükümlülerin deneyimlerine yer verilmemiştir. İleride yapılacak araştırmalar Denetimli Serbestlik sistemi içindeki tüm elemanları (hukukçular, memurlar, sosyal hizmet görevlileri, yükümlüler, vb.) içine almalıdır.

Katılımcılar, her ne kadar bir bürodan seçilse de, bu seçme sürecinin olabildiğince kapsayıcı olmasına dikkat edilmiştir: bürodaki bütün çalışanlar, hangi bölümde olursa olsun, çalışmaya katılmaya çağırılmıştır. Birinci ve ikinci aşamadaki odak grupları güvenlik görevlileri, idari çalışanlar, arşiv görevlileri, vaka yöneticileri olmak üzere çeşitliliğe önem vererek dahil edilmiştir. Toplantılarda, araştırmacılar bütün katılımcıların düşüncelerini belirttiklerinden emin olmuştur. Buna dayanarak, araştırma Türkiye’deki bütün bürolara genelleştirilemese bile, araştırmanın yapıldığı organizasyonun yapısı, ihtiyaç ve uygulamaları üzerinde derin bir inceleme olduğu söylenebilir.

Araştırmanın güçlü yanlarından biri ise, katılımcı özelliğinden gelmektedir. Freire’nin (1970) Katılımcı Araştırma yöntemine uygun olarak, bu araştırma da dışarıdan gelen araştırmacılar

yerine denetimli serbestlik personeli tarafından başlatılmıştır. Personelin kendi hayatının uzmanı olduğu düşüncesi araştırmayı yönlendirmiştir. Araştırmacılar olarak biz sadece personel ile buluşup, istek ve ihtiyaçlarını dinleyip, yöneticilerle ve birbirleriyle olan tartışmalarını kolaylaştırdık. Bildiğimiz kadarıyla bu araştırma Türkiye cezai adalet sisteminde Katılımcı Araştırma yöntemi kullanılarak yapılan ilk araştırmadır. Araştırmanın üç aşamasında da en düşük rütbeli memurlar da dahil olmak üzere bütün katılımcılar, Denetimli Serbestlik uygulamasına dönük ihtiyaçlarını tartışmış, uygulanabilir çözümler üretmek için iş birliği yapmışlardır.

Sonuç

Bu araştırma bulguları, ileride geliştirilecek Denetimsel Serbestlik uygulamaları ve araştırmalarına önemli katkılarda bulunmaktadır. Katılımcı Araştırma (PAR), hala değişim ve revizyon yaşayan organizasyonlarda uygulanabilecek bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Ayrıca PAR, çözüm odaklı oluşu nedeniyle ile katılımcıların çalıştıkları kurumu sahiplenmelerine ve iş tanımları konusunda bilinçlenmelerine olanak sağlamaktadır.

Kaynakça

Ada, Ş. ve Peker, A. (2012). Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulamasının etkinliğinin incelenmesi: Sakarya ili örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, 425-438.

Altın, D. (2016). Denetimli serbestlik hizmetlerinde personel gelişimi ve eğitimine genel bakış. In *Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı* (pp. 114-121). İstanbul: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü.

Altıntoprak, A. E., Akgür, A. S., Kitapçioğlu, G., Yüncü, Z. ve Coşkunol, H. (2014). Denetimli serbestlik olgularının retrospektif analizi: Sosyodemografik özellikler, bireysel ve ailesel bağımlılık ve suç öyküleri ile tedavi yanıtları. *Bağımlılık Dergisi*, 15, 1-9.

Anstiss, B., Polaschek, D. L. ve Wilson, M. (2011). A brief motivational interviewing intervention with prisoners: when you lead a horse to water, can it drink for itself? *Psychology, Crime & Law*, 17, 689-710. doi: 10.1080/10683160903524325

Austin, K. P., Williams, M. W. M. ve Kilgour, G. (2011). The effectiveness of motivational interviewing with offenders: An outcome evaluation. *New Zealand Journal of Psychology*, 40, 55-67.

Bonta, J., Bourgon, G., Ruggie, T., Scott, T.-L., Yessine, A. K., Gutierrez, L. ve ark. (2010). *The Strategic Training Initiative in Community Supervision: Risk-Need-Responsivity in the Real World*. Public Safety Canada. Ottawa, Ontario.

Bonta, J. ve Andrews, D. A. (2007). *Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation*. Corrections Research User Report No. 2007-06. Ottawa, Ontario: Public Safety Canada.

Cohen, S. (1996). Psychological stress, immunity, and upper respiratory infections. *Current Directions in Psychological Science*, 5, 86-90. doi: 10.1111/1467-8721.ep10772808

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2005). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. 3rd. Thousand Oaks, CA: Sage.

Gannon, T. A. ve Ward, T. (2014). Where has all the psychology gone?: A critical review of evidence-based psychological practice in correctional settings. *Aggression and Violent Behavior*, 19, 435-446. doi: 10.1016/j.avb.2014.06.006

Gayman, M. D. ve Bradley, M. S. (2013). Organizational climate, work stress, and depressive symptoms among probation and parole officers. *Criminal Justice Studies*, 26, 326-346. doi: 10.1080/1478601X.2012.742436

Kamer, V. K. (2008). Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestlik Sisteminin Önemi, *Adalet Dergisi*, 31, 69-80.

Maddock, C. ve Pariante, C. M. (2001). How does stress affect you? An overview of stress, immunity, depression and disease. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 10, 153-162. doi: 10.1017/S1121189X00005285

Maslach, C., Schaufeli, W. B. ve Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422. doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.397

McMurrin, M. (2009). Motivational interviewing with offenders: A systematic review. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 83-100. doi: 10.1348/135532508X278326

Novaco, R. W. (1980). Training of probation counselors for anger problems. *Journal of Counseling Psychology*, 27, 385-390. doi: 10.1037/0022-0167.27.4.385

Raynor, P., Ugwuğike, P. ve Vanstone, M. (2014). The impact of skills in probation work: A reconviction study. *Criminology and Criminal Justice*, 14, 235-249. doi: 10.1177/1748895813494869

Salyers, M. P., Hood, B. J., Schwartz, K., Alexander, A. O. ve Aalsma, M. C. (2015). The experience, impact, and management of professional burnout among probation officers in juvenile justice settings. *Journal of Offender Rehabilitation*, 54, 175-193. doi: 10.1080/10509674.2015.1009967

Schnall, P. L., Pieper, C., Schwartz, J. E., Karasek, R. A., Schluskel, Y., Deveaux, R. B., ... ve Pickering, T. G. (1990). The relationship between job strain, workplace diastolic blood pressure, and left ventricular mass index: Results of a case-control study. *The Journal of the American Medical Association*, 263, 1929-1935. doi: 10.1001/jama.1990.03440140055031

Slate, R. N., Wells, T. L. ve Johnson, W. W. (2003). Opening the manager's door: State probation officer stress and perceptions of participation in workplace decision making. *Crime & Delinquency*, 49, 519-541. doi: 10.1177/0011128703256526

Strauss, A. ve Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage.

Thoits, P. A. (2010). Stress and health major findings and policy implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51, 41-53. doi: 10.1177/0022146510383499

Tuncer, G. ve Duru, M. N. (2013) İş doğumu denetimli serbestlik şubelerinde çalışan personel örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3, 115-142.

White, L. M., Aalsma, M. C., Holloway, E. D., Adams, E. L. ve Salyers, M. P. (2015). Job-related burnout among juvenile probation officers: Implications for mental health stigma and competency. *Psychological Services*, 12, 291-302. doi: 10.1037/ser0000031

White, W.L., Gasperin, D., Nystrom, J., Ambrose, C.T. ve Esarey, C.N. (2005). The other side of burnout: Exemplary performance and health among probation officers. *Perspectives: The Journal of the American Probation and Parole Association*, 29, 26-31.

Wirkus, L. (2015). Level of occupational stress of court probation officer and style of coping with stress. *Current Issues in Personality Psychology*, 3, 214-229. doi: 10.5114/cipp.2015.53453

→ KAYNAKÇA

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480. doi: 10.1037/0003-066X.55.5.469

Atay, Z., Turan, S., Guran, T., Furman, A., & Bereket, A. (2011). Puberty and influencing factors in schoolgirls living in Istanbul: End of the secular trend? *Pediatrics*, 128, 40-45.

Erdem, G., Tuncer, A. E., Safi, O. A., Çankaya, B., Ergin, M., & Aydoğan, R. (2018). The professional experiences and training needs of probation officers in Turkey. *Journal of Social Work*, 1-9, doi: 10.1177/1468017318768181

Lerner, R. M., Kier, C. A., & Brown, J. (2002). *Adolescence: Development, diversity, context, and application*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Lerner, R. M., & Steinberg, L. (Eds.). (2009). *Handbook of adolescent psychology, volume 1: Individual bases of adolescent development* (Vol. 1). John Wiley & Sons.

Lynam, D. R., Milich, R., Zimmerman, R., Novak, S. P., Logan, T. K., Martin, C., ... & Clayton, R. (1999). Project DARE: no effects at 10-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 590-593.

Moshman, D. (2004). *Adolescent rationality and development: Cognition, morality, identity*. Psychology Press.

Quinn, P. D., & Harden, K. P. (2013). Differential changes in impulsivity and sensation seeking and the escalation of substance use from adolescence to early adulthood. *Development and Psychopathology*, 25, 223-239.

Romer, D. (2010). Adolescent risk taking, impulsivity, and brain development: Implications for prevention. *Developmental Psychobiology*, 52, 263-276. doi: 10.1002/dev.20442

Semiz, S., Kurt, F., Kurt, D. T., Zencir, M., & Sevinç, Ö. (2009). Factors affecting onset of puberty in Denizli province in Turkey. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 51, 49-55.

Steinberg, L. (2016). *Adolescence*. (11th ed.) New York, NY: McGraw-Hill.

Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence: New perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 55-59.

Steinberg, L. & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83-110. doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.83

→ ÖNERİLEN EK TÜRKÇE KAYNAKLAR VE OKUMALAR

Altınay, D. (2015). *Psikodramada 400 Isınma Oyunu ve Yardımcı Teknikler*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Beck, J. (2014). *Bilişsel Davranışçı Terapi: Temelleri ve Ötesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çelen, N. (2007). *Ergenlik ve genç yetişkinlik: Bir dönüşüm süreci*. Patpatya Yayıncılık.

Eskin, M. (2018). *Sorun Çözme Terapisi*. Ankara: Altınordu Yayıncılık.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*. Remzi Kitabevi.

Miller, W. ve Rollnick, S. (2010). *Motivasyonel Görüşme: İnsanları değişime hazırlama*. HYB Yayınları.

Ögel, K. ve Aksoy, A. (2007). Tutuklu ve hükümlü ergenlerde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 8, 11-17.

Ögel, K. ve Doğmuş, D. (2008). *Alkol ve madde bağımlılığında kısa girişimler*. HYB Yayınları.

Tuncer, A. E., Özgen, I., Işık, R., Özbek, P., & Kılıç, B. (2015). *Üniversite ve Ötesi: Genç Yetişkinler için Hayat Becerileri*. İstanbul: Koc Üniversitesi Yayınları.

Yavuzer, H. (2005). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

D E N G E

Denetimli Serbestlik Gençlik Programı

Bu proje Türkiye Cumhuriyeti tarafından Avrupa Birliği'nin mali ve UNICEF'in mali ve teknik desteği ile yürütölmektedir. Bu projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimi'dir. Bu yayında yer alan ifadeler Avrupa Birliği'nin resmi görüşlerini temsil etmemektedir.